

Yhteinen

Käsitys

**Kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen sanasto ja käytännöt**

Yhteinen

Käsitys

**Kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen sanasto ja käytännöt**

Yhteinen

Käsitys

**Kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen sanasto ja käytännöt**

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Teksti

Joanna Nikodin
Annukka Kokkonen
Katja Viberg

Toimitus

Annukka Kokkonen

Ulkoasu ja taitto

Samuli Lindberg

Kuvitus

Samuli Lindberg

Painopaikka

K-Print Oy, Tallinna

Rahoitus

Ympäristöministeriö

Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy 2013

www.yhteinenkasitys.fi

www.kierratyskeskus.fi/kasitys

ISBN 978-952-272-519-6

Sisällys

Esipuhe

I Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto

12 Johdanto | **14** Sanaston käsitteet aihepiireittäin | **16** Sanasto

II Kestävän kehityksen kasvatusta tavoitteista käytännön toimintaan

40 Johdanto | **50** Kestävän kehityksen kasvatusta varhaiskasvatuksessa | **61** Kestävän kehityksen kasvatusta opetuksessa, koulutuksessa ja kulttuuriosastoissa | **83** Kestävän kehityksen kasvatusta alueilla ja kunnissa

Kirjallisuus

Valokuvat

Esipuhe

Vuonna 2008 ympäristöministeriö myönsi rahoituksen Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskuksen hankkeelle, jonka tavoitteena oli koota yhteen ympäristökasvatuksen keskeisimmät ja yleisimmin käytetyt käsitteet. Hankkeen tuloksena julkaistiin Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos*.

Yhteiskunnan muuttumisen ja ympäristökasvatuksen kentän laajentumisen myötä nousi tarve käsitteiden päivittämiselle ja uusien käsitteiden määrittelemiselle. Vuonna 2012 Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus sai ympäristöministeriöltä rahoitusta Käsitys-hankkeelle, jonka tarkoituksena oli tuoda käsitteet ajan tasalle sekä kuvata ympäristökasvatuksen kentällä toimivia tahoja ja ympäristökasvatukselle asetettujen tavoitteiden siirtymistä käytäntöön.

Käsitys-hankkeessa koottu kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto on työkalupakki, jonka avulla kentän toimijat voivat puhua yhteisistä asioista samoilla käsitteillä. Toivottavasti käsitteet juurtuvat yleiseen käyttöön ja siten helpottavat laajempaa keskustelua ja siihen osallistumista.

Kuvaus ympäristökasvatuksen kansainvälisten ja kansallisten tavoitteiden siirtymisestä käytännön toimintaan on ensimmäinen laatuaan Suo-

*) Heinonen, T. & Luomi, A. (toim.). 2008. *Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos*. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy.

messä. Kuvausten kautta tuodaan esiin onnistuneita polkuja ja hyviä käytäntöjä eri puolilta Suomea.

Tavoitteena on, että tulevaisuudessa etenkin ympäristö- ja opetushallinnon sekä alueellisten ympäristökasvatusverkostojen toiminnassa käytettäisiin yhteisiä käsitteitä. Toiveena on myös, että yhä useammat toimijat soveltaisivat hyväksi todettuja käytäntöjä omassa toiminnassaan.

Lukuisat asiantuntijat ovat olleet mukana rakentamassa yhteistä käsitystä. Yhteistyö keskeisten toimijoiden kanssa on ollut korvaamatonta. Suurkiitokset kaikille mukana olleille!

Käsitys-tiimi

Joanna Nikodin, Annukka Kokkonen, Katja Viberg ja Pia Engström

Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto

Johdanto

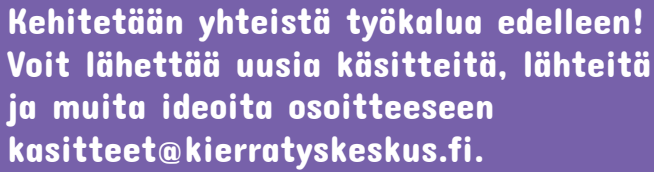

Käsitys-hankkeessa määriteltiin 48 ajankohtaista kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen käsitettä. Edeltävässä vuoden 2008 hankkeessa laaditut 50 määritelmää käytiin myös läpi: osaa päivitettiin ja kaikkien kieliasu tarkastettiin. Koossa on nyt lähes sata käsitettä määritelmineen. Käsitteiden joukossa on myös joitakin alalla keskeisiä erisnimiä. Lisäksi mukaan on otettu muutamia englannin- ja ruotsinkielisiä käsitteitä, joille on valittu suomenkielinen vastine.

Määritelmät on laadittu kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta suomalaisille toimijoille käytännön ympäristökasvattajista ja ympäristövastaavista opetus- ja ympäristöhallintoon. Tavoitteena on löytää yhteinen kieli tärkeän asian edistämiseksi. Määritelmät kuvaavat tilannetta vuonna 2013 – ajan myötä yhteiskunta ja samalla käytettävät käsitteet määritelmineen muuttuvat. Toivottavasti tämä hanke saa jatkoa tulevana vuosina, kun on taas aika päivittää vanhoja ja laatia uusia määritelmiä.

Harvalla määritelmällä on ollut valmiiksi yksi yleisesti hyväksytty lähde. Yhteistä kieltä etsittäessä onkin käytetty hyvin erilaisia aineistoja tieteilisistä julkaisuista Wikipediaan. Mikäli käsitteen yhteydessä ei ole kirjallisuusuviitteitä, määritelmä pohjautuu työskentelyyn tässä ja/tai edeltävässä hankkeessa. Käsitys-hankkeessa toteutetut kaksi verkkokyselyä ja kaksi työpajaa sekä asiantuntijoiden haastattelut ovatkin olleet tärkeitä lähteitä kaikkien käsitteiden määrittelyssä. Lämmin kiitos kaikille työssä mukana olleille!

Käsitteiden suuren määrän vuoksi määritelmät on esitetty tässä julkaisussa aakkosjärjestyksessä. Koska kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen toimijakenttä on laaja ja näkökulmat hyvin erilaisia, käsitteiden tiukka luokittelu ei ole mielekästä. Kokonaiskuvan luomiseksi esitetään kuitenkin yksi mahdollinen tapa ryhmitellä käsitteet. Lisäksi keskeisiä lähikäsitteitä mainitaan kunkin määritelmän yhteydessä.

Sanaston käsitteet aihepiireittäin

Yleistason käsitteitä

elämäntapa	opetus
hyvinvointi	oppiminen
kasvatus	oppimisympäristö
koulutus	tiedollinen ohjaus
koulutuspolitiikka	valistus
maailmakuva	viestintä
neuvonta	ympäristöpolitiikka
opastus	

Luonto ja ympäristö

ekologia	luonto
ekologinen	luontosuhde
ekosysteemipalvelut	lähiympäristö
kulttuuriperintö	maisemaperintö
kulttuuriympäristö	ympäristö
luonnonperintö	ympäristönsuojelu
luonnonsuojelu	ympäristöongelma

Kasvatus, koulutus ja oppiminen

arvokasvatus	luontokasvatus
elinikäinen oppiminen	luonto-opastus
elämyksellinen oppiminen	opastusviestintä
globaalikasvatus	seikkailukasvatus
kestävän kehityksen kasvatus	tulevaisuuskasvatus
kestävän kehityksen koulutus	ulkona oppiminen
kestävän kulutuksen kasvatus	ympäristöneuvonta
kokemuksellinen oppiminen	ympäristöopetus
kulttuuriperintökasvatus	ympäristövalistus
kulttuuriympäristökasvatus	ympäristöviestintä
kuluttajakasvatus	

Toimijoita ja toimintaa

ekotukitoiminta
luontokeskus
luontokoulu
luontokoulun opettaja
OKKA-sertifiointi
Vihreä lippu

ympäristökasvattaja
ympäristöpainotteinen oppilaitos
ympäristökoulu
ympäristökoulun opettaja
ympäristövastaava

Osallistuminen

aktiivinen kansalaisuus
kansalaisvaikuttaminen
kansalaisyhteiskunta
osallistaminen
osallistuminen
osallisuus

valtautuminen
voimaantuminen
yhteiskunnallinen vaikuttaminen
yhteisöllisyys
ympäristökansalaisuus

Päämääriä ja ratkaisuja

ekologinen lukutaito
ekososiaalinen sivistys
kohtuullistaminen
kestävä elämäntapa
kestävä kehitys
kestävä toimintatapa
kestävä yhteiskunta
kestävät kulutusvalinnat

kohtuullisuus
kohtuutalous
yhteiskuntavastuu
ympäristöherkkyys
ympäristöosaaminen
ympäristötietoisuus
ympäristövastuullisuus

Ympäristöjohtaminen

kestävän kehityksen ohjelma
kestävän kehityksen strategia
kestävän kehityksen
toimintaohjelma
kestävän kehityksen
toimintasuunnitelma
ympäristöjohtaminen

ympäristöjärjestelmä
ympäristökasvatusstrategia
ympäristökasvatussuunnitelma
ympäristönäkökohta
ympäristöpolitiikka
ympäristösertifikaatti
ympäristösertifiointi

aktiivinen kansalaisuus, osallistuva kansalaisuus tiedot, taidot ja tahto ottaa kantaa yhteisiin asioihin ja toimia yhteisen hyvän puolesta

Aktiiviselle ja osallistuvalla kansalaisuudelle on ominaista kriittinen ajattelu, vastuullisuus ja osallistuminen eri tavoin yhteiskunnan eri tasoilla.

Kirjallisuus: 7, 43, 49, 58, 86, 127

Katso myös: kansalaisvaikuttaminen, osallistuminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ympäristökansalaisuus

arvokasvatus kasvatuksen osa-alue, joka auttaa pohtimaan eettisiä peruskysymyksiä sekä tunnistamaan omaa ja muiden toimintaa ohjaavia arvoja

Ympäristökasvatuksessa tuodaan esiin ja edistetään kestävään elämäntapaan ohjaavia arvoja.

Kirjallisuus: 25, 68

Katso myös: globaalikasvatus, kasvatus, kestävä kehityksen kasvatus

degrowth ks. kohtuutus

downshifting ks. kohtuullistaminen

ekologia oppi eliöiden ja niiden elollisen ja elottoman ympäristön välisistä vuorovaikutussuhteista

Kirjallisuus: 6

Katso myös: ekologinen, ekosysteemipalvelut, luonto

ekologinen ekologiaan kuuluva, ekologiaa koskeva

Arkikäytössä käsite ekologinen on saanut monia merkityksiä. Sitä käytetään löyhästi kuvaamaan tuotetta, palvelua tai valintaa, jolla väitetään olevan vähemmän haitallisia ympäristövaikutuksia kuin muilla tarjolla olevilla vaihtoehtoilla. Myös käsitettä ympäristöystävällinen sekä etuliitettä eko- käytetään vastaavalla tavalla.

Kirjallisuus: 65

Katso myös: ekologia, luonto, ympäristövastuullisuus

ekologinen lukutaito kyky ymmärtää luonnon järjestelmiä, jotka tekevät elämän maapallolla mahdolliseksi, ja käyttää niitä kestävien yhdyskuntien rakentamiseen

Kirjallisuus: 75, 108

Katso myös: ekologinen, ekososiaalinen sivistys, ympäristövastuullisuus

ekososiaalinen sivistys inhimillisen kasvun kautta saavutettu ymmärrys ihmisen vapauksista ja vastuista, jotka perustuvat riippuvuuteen luonnosta ja toisista ihmisistä

Ekososiaalinen sivistys auttaa ottamaan ekologiset ja sosiaaliset kysymykset huomioon jokapäiväisessä toiminnassa sekä rakentamaan kestävää tulevaisuutta. Ekososiaaliseen sivistykseen kuuluvat kriittisyys, ajattelun taidot ja kyky asettua muiden asemaan.

Kirjallisuus: 84, 139

Katso myös: ekologinen lukutaito, kestävä yhteiskunta, ympäristö-vastuullisuus

ekosysteempipalvelut luonnon ilmaiseksi tarjoamia, elämää ylläpitäviä aineellisia ja aineettomia palveluja, jotka ovat korvaamattomia, ihmiselle välttämättömiä ja ihmisen hyvinvointia lisääviä

Ekosysteempipalvelut voidaan jakaa tuotantopalveluihin (esimerkiksi energia, makea vesi, ravinto), säätelypalveluihin (esimerkiksi ilmaston säätely, pölyttäminen, veden puhdistus), kulttuuripalveluihin (esimerkiksi taide, toimeentulo, virkistys) ja tukipalveluihin (esimerkiksi ravinteiden ja veden kierto, yhteyttäminen). Käsitettä käytetään luonnon monimuotoi-

suuden taloudelliseen arvottamiseen.

Kirjallisuus: 37, 110, 111

Katso myös: ekologia, hyvinvointi, luonto

Ekotukitoiminta työyhteisöille tarkoitettu toimintamalli, jossa edistetään ympäristötietoisuutta ja ympäristövastuullisia toimintatapoja tehtävään koulutettujen ekotukihenkilöiden avulla

Ekotukihenkilöt hoitavat tehtävää oman toimen ohella motivoiden ja opastaen työtovereitaan ympäristötötekoihin.

Kirjallisuus: 112

Katso myös: ympäristötietoisuus, ympäristövastaava, ympäristövastuullisuus

elinikäinen oppiminen yksilön koko elämänsä jatkuvaa prosessia, jossa yksilö yksin tai yhteisöjensä kanssa hankkii, käsittelee ja jäsentää uutta tietoa tuottaen uutta osaamista, ymmärrystä ja ajattelutapoja

Elinikäinen oppiminen on inhimillisten voimavarojen jatkuvaa kehittämistä yksilön omilla ehdoilla ja omalla vastuulla.

Kirjallisuus: 70, 74, 113

Katso myös: kasvatus, kestävä kehityksen kasvatus, oppiminen

elämyksellinen oppiminen oppimisen tapa, joka perustuu kokemukselliseen oppimiseen ja jossa kokemukseen liittyy yksilölle merkittäviä tunteita

Merkittävät tunteet voivat vaikuttaa toiminnan muuttumiseen.

Katso myös: kokemuksellinen oppiminen, seikkailukasvatus, ulkona oppiminen

elämyspedagogiikka ks. seikkailukasvatus

elämäntapa yksilön tai yhteisön tapa elää ja toimia

Elämäntapa sisältää arjen käytännöt, työn, kulutuksen, perheen ja vapaa-ajan.

Kirjallisuus: 65, 142

Katso myös: kestävä elämäntapa, kohtuullistaminen, maailmankuva

globaalikasvatus kasvatuksen osa-alue, jonka tavoitteena on herättää ihmisissä halu toimia oikeudenmukaisemman maailman, ihmisoikeuksien ja kestävä kehityksen edistämiseksi aktiivisina maailmankansalaisina

Kirjallisuus: 62, 114, 115, 163

Katso myös: kasvatus, kestävä kehitys, kestävä kehityksen kasvatus

hyvinvointi kokonaisvaltainen tila, jossa yksilöllä on kohtuullisesti resursseja elämiseen, vastuullista ja mielekästä tekemistä, mahdollisuus kokea yhteenkuuluvuutta, osallisuutta ja rakkautta sekä tunne omasta arvokkuudesta

Hyvinvointi edellyttää muiden ihmisten, lajien ja luonnon kokonaisuuden hyvinvoinnin huomioimista.

Kirjallisuus: 23

Katso myös: kohtuullisuus, kohtuutalous, yhteisöllisyys

informaatio-ohjaus ks. tiedollinen ohjaus

kansalaisvaikuttaminen kansalaisten tai yhteisöjen aktiivinen osallistuminen ja vaikuttaminen yhteiskunnan toimintaan ja päätöksentekoon eri tasoilla ja erilaisilla keinoilla

Kansalaisvaikuttamista edistävät yksilön riittävät tiedot käytettävissä olevista vaikuttamismahdollisuuksista ja -kanavista sekä vaikuttamisen taidot ja halu vaikuttaa.

Kirjallisuus: 12, 35, 42, 86

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, kansalaisyhteiskunta, yhteiskunnallinen vaikuttaminen

kansalaisyhteiskunta yhteiskunnan osa, jossa ihmiset toimivat järjestäytyneesti ja vapaaehtoisesti yhteisen hyvän edistämiseksi

Kansalaisyhteiskunta toimii julkisen sektorin rinnalla. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluvat erilaiset kansalaisten järjestöt, verkostot ja yhteisöt.

Kirjallisuus: 120

Katso myös: kansalaisvaikuttaminen, osallistuminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen

kasvatus tavoitteellinen ja vuorovaikutteinen toiminta, joka edistää yksilön tietojen ja taitojen karttumista, arvojen muotoutumista ja toimintatapojen syntymistä sekä tukee yksilön persoonallisuuden kasvua

Kirjallisuus: 15, 32, 52, 53, 54, 55, 83, 94, 121

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, opetus

kestävä elämäntapa elämäntapa, johon sitoutuneet yksilöt noudattavat erilaisissa tehtävissään ja elämänkaarensa kaikissa vaiheissa kestäviä toimintatapoja ottaen huomioon valintojensa ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia

sekä paikallisesti että maailmanlaajuisesti

Kirjallisuus: 30, 32, 57

Katso myös: elämäntapa, kestävä toimintatapa, kestävät kulutusvalinnat

kestävä kehitys Kestävän kehityksen käsite on moniulotteinen, poliittisesti latautunut ja sisällöltään ajan saatossa muuttuva, eikä sille ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Yleisyys on käsitteen vahvuus ja heikkous. Toisaalta tuodaan esiin kestävän kehityksen eri ulottuvuudet (usein käytetään jaottelua ekologiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyYTEEN) ja toive niiden yhtäaikaaisesta toteutumisesta. Toisaalta yleisyys aiheuttaa jännitteitä eri ulottuvuuksien välillä ja mahdollistaa ristiriitaisten intressien ajamisen saman käsitteen alla. Lähtökohdaltaan käsite on ihmiskeskeinen.

Alle on koottu kolme erilaista kestävän kehityksen määritelmää.

kestävä kehitys kehitys, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa

Kirjallisuus: 98

kestävä kehitys yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan muutos, joka pyrkii takaamaan terveelliset, turvalliset ja oikeudenmukaiset elämisen mahdollisuudet nykyisille ja tuleville sukupolville sekä turvaamaan ympäristön kanto-kyvyn sekä luonnon ja kulttuurien monimuotoisuuden. Kestävä kehitys edellyttää, että ihmisten toiminta sovitetaan luonnon asettamiin ekologisiin reunaehtoihin.

Kirjallisuus: 60

kestävä kehitys dynaaminen prosessi, joka koostuu talouden, yhteiskunnan ja luonnon keskinäisyhteyksien tunnistamisesta, ymmärtämisestä ja niiden pohjalta toimimisesta. Kestävään kehitykseen kuuluu sopeutumista, oppimista ja toimintaa.

Kirjallisuus: 97

Katso myös: kestävä kehityksen kasvatus, kestävä elämäntapa, kestävä yhteiskunta

kestävä toimintatapa yksilön tai yhteisön omaksuma käytäntö, joka ottaa huomioon kestävä kehityksen eri ulottuvuudet

Katso myös: kestävä elämäntapa, kestävä kehitys, kestävät kulutusvalinnat

kestävä yhteiskunta yhteiskunta, jossa käytetään energiaa ja luonnonvaroja kohtuullisesti, tuotetaan mahdollisimman vähän päästöjä ja jätteitä, turvataan luonnon monimuotoisuuden säilyminen sekä pidetään huolta kaikkien hyvinvoinnista

Kirjallisuus: 71

Katso myös: hyvinvointi, kestävä elämäntapa, kestävä kehitys

kestävän kehityksen kasvatus, ympäristökasvatus kasvatuksen osa-alue, joka tukee elinikäistä oppimisprosessia siten, että yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muuttuvat kestävä kehityksen mukaisiksi

Kestävä kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen tavoitteet ovat samanlaiset, mutta painotuksissa voi olla eroja. Kestävä kehityksen kasvatus tuo selkeämmin esiin kestävä kehityksen eri ulottuvuudet (usein käytetään jaottelua ekologiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyYTEEN), kun taas ympäristökasvatus painottaa erityisesti ekologista ulottuvuutta. Puhutaan myös kestävä elämäntavan kasvatuksesta, jossa painottuu yksilön näkökulma. Asiayhteydestä riippuen joku termeistä voi olla käyttökelpoisempi, mutta toi-

minnan päämäärä on yhteinen: kestävän kehityksen edistäminen.

Kirjallisuus: 7, 21, 32, 36, 47, 76, 79, 87, 88, 89, 91, 95, 102, 103, 151, 154

Katso myös: kasvatust, kestävä kehitys, ympäristökasvatustaja

kestävän kehityksen koulutus, ympäristökoulutus koulutus, joka tarjoaa kestävään kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja sekä pyrkii kestävään kehityksen edistämiseen

Kestävä kehityksen koulutusta ja ympäristökoulutusta tarjotaan ammatillisena, korkea-asteen ja aikuiskoulutuksena, tietyn alan erikois-, täydennys- ja jatkokoulutuksena sekä viranomaisten ja kolmannen sektorin järjestämänä.

Kirjallisuus: 30, 87, 100

Katso myös: kestävä kehitys, kestävä kehityksen kasvatust, koulutus

kestävän kehityksen ohjelma, ympäristöohjelma yhteisön itse laatima toiminnan kestävyiden nykytilan ja kestävä kehityksen eri ulottuvuuksiin liittyvien päämäärien ja tahtotilan yleiskuvaus, joka sisältää yksityiskohtaisen kestävä kehityksen toimintaohjelman tai -suunnitelman

Kestävä kehityksen ohjelmalla

on yhteys yhteisön toiminta- ja taloussuunnitelmaan sekä laadunhallintaan.

Kirjallisuus: 30, 48, 50, 57, 64, 100

Katso myös: kestävä kehityksen toimintaohjelma, kestävä kehityksen toimintasuunnitelma, ympäristöjärjestelmä, ympäristövastuullisuus

kestävän kehityksen strategia

yhteisön tavoitteet ja linjaukset, jotka ohjaavat kestävä kehitystä edistäviä toimia

Kirjallisuus: 44

Katso myös: kestävä kehityksen ohjelma, ympäristöjohtaminen, ympäristöjärjestelmä

kestävän kehityksen toimintaohjelma, ympäristötoimintaohjelma yhteisön toiminnan kestävä kehitykseen liittyvien ongelmakohtien, tavoitteiden, tavoitteiden toteuttamisen ja käytettävien keinojen kuvaus, joka sisältää yksityiskohtaisen kestävä kehityksen toiminta-suunnitelman

Toimintaohjelma päivitetään vuosittain ja sitä ohjaavat ympäristöohjelmassa asetetut tavoitteet. Toimintaohjelma ei välttämättä ole erillinen dokumentti, vaan sen sisällöt voidaan kirjoittaa suoraan yhteisön kestävä kehityksen ohjelmaan.

Kirjallisuus: 30, 48, 57, 64

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, kestävän kehityksen toimintasuunnitelma, ympäristökasvatussuunnitelma

kestävän kehityksen toimintasuunnitelma, ympäristötoimintasuunnitelma

vuosikohtainen ja konkreettinen yhteisön suunniteltujen kestävän kehityksen edistämistoimien kuvaus, joka sisältää yksityiskohtaiset tiedot toimenpiteistä, mittareista, aikatauluista, vastuuhenkilöistä, resursseista ja seurannasta

Toimintasuunnitelma on tarkoitettu yhteisön sisäiseen käyttöön ja se tukee kestävän kehityksen toimintaohjelmaa toteuttavia henkilöitä työssään. Toimintasuunnitelma ei välttämättä ole erillinen dokumentti, vaan sen sisällöt voidaan kirjoittaa suoraan yhteisön kestävän kehityksen toimintaohjelmaan.

Kirjallisuus: 30, 48, 57, 64

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, kestävän kehityksen toimintaohjelma, ympäristökasvatussuunnitelma

kestävän kulutuksen kasvatus

ympäristökasvatuksen muoto, joka lisää ihmisten tietoisuutta

oman kulutuksen ympäristövaikutuksista ja vaihtoehtoisista kulutusmahdollisuuksista

Kestävän kulutuksen kasvatuksella pyritään luonnonvarojen kestäväään käyttöön sekä ylikansallisen ja ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen rajallisten resurssien maailmassa.

Kirjallisuus: 16, 104

Katso myös: kasvatus, kestävän kehityksen kasvatus, kuluttajakasvatus

kestävät kulutusvalinnat

yksilön tai yhteisön elämäntapaan ja hankintapäätöksiin liittyvät valinnat, jotka pyrkivät vähentämään kulutuksen kielteisiä vaikutuksia ympäristöön ja ihmisiin paikallisesti ja maailmanlaajuisesti

Kestävien kulutusvalintojen taustalla ovat turhan kulutuksen välttäminen, elinkaariajattelu, säästeliäs luonnonvarojen ja energian käyttö, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä maailmanlaajuinen oikeudenmukaisuus.

Kirjallisuus: 122

Katso myös: elämäntapa, kestävä toimintatapa, kohtuullistaminen

kohtuullistaminen, leppoistaminen (downshifting) elämän-
asenne, jonka tavoitteena on
mielekäs elämä ja mielenrauha
työntekoa ja kulutusta vähen-
tämällä

Leppoistamista pidetään kiirettä ja
tehokkuutta vaativan elämäntavan
vaihtoehtona.

Kirjallisuus: 65, 107

Katso myös: elämäntapa, koh-
tuullisuus, kohtuutus

kohtuullisuus hyvinvoinnin ja kulu-
tuksen taso, jolla luonnonvarojen
riittää maailmanlaajuisesti ny-
kyisille ja tuleville sukupolville

Kirjallisuus: 39

Katso myös: hyvinvointi, kohtuul-
listaminen, kohtuutus

kohtuutus (degrowth) poliiti-
nen, taloudellinen ja sosiaalinen
liike, joka kyseenalaistaa
talouden kulttuurisen ylivallan
ja tavoittelee järjestelmää, joka
ei perustu talouskasvuun

Kohtuutus tähtää onnellisuuden
ja hyvinvoinnin lisäämiseen
keinoilla, jotka eivät perustu ku-
lutukseen.

Kirjallisuus: 51, 105, 106

Katso myös: hyvinvointi, koh-
tuullistaminen, kohtuullisuus

kokemuksellinen oppiminen

oppimisen tapa, jossa konk-
reettisesta toiminnasta saadut
oivallukset ja niiden suhteutta-
minen aiemmin opittuun johta-
vat kohti ilmiöiden merkityksen
ymmärtämistä

Kirjallisuus: 138

Katso myös: elämyksellinen
oppiminen, oppiminen, ulkona
oppiminen

koulutus

i. tavokutteinen toiminta, joka
tarjoaa tietoja ja taitoja tietys-
tä aihealueesta ja valmentaa
yksilöä suoriutumaan tietystä
tehtävästä tai roolista

Koulutus on yleensä osa yhteisön
laajempaa kehittämistoimintaa
ja inhimillisten voimavarojen
kehittämistä. Koulutus voi olla
yleissivistävää tai ala- ja ammatti-
kohtaista.

ii. esi- ja perusopetuksen sekä
lukio-, ammatillisen, korkea-as-
teen ja aikuiskoulutuksen muo-
dostama järjestelmä

Kirjallisuus: 32, 53, 70, 92, 94, 143

Katso myös: kasvatus, kestävä
kehityksen koulutus, koulutus-
politiikka

koulutuspolitiikka yhteiskunta-
politiikan osa, jossa määritellään

koulutukseen liittyvät kehykset ja laajat yleistavoitteet

Koulutuspolitiikassa on kyse edistettävien arvojen valinnasta ja vallan käytöstä, mutta myös toimintalinjojen vetämisestä ja keinoista käytännön kasvatus- ja koulutusongelmien ratkaisemiseksi. Koulutuspolitiikka on myös oppimisen edistämispolitiikkaa.

Kirjallisuus: 53, 123, 124

Katso myös: kasvatus, kestävän kehityksen koulutus, koulutus

kulttuuriperintö yhteinen menneisyydestä säilynyt aineellinen ja aineeton kulttuuri

Kirjallisuus: 66

Katso myös: kulttuuriperintökasvatus, luonnonperintö, maisemaperintö

kulttuuriperintökasvatus kasvatuksen osa-alue, jonka avulla edistetään kulttuuriperintöön liittyvää osaamista sekä tuetaan kulttuuri-identiteetin muodostumista ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista

Kulttuuriperintökasvatuksella edistetään kestävää kehitystä ja erityisesti sen kulttuurista ulottuvuutta.

Kirjallisuus: 144, 159

Katso myös: kasvatus, kulttuuri-

perintö, kulttuuriympäristökasvatus

kulttuuriympäristö ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta syntynyt ympäristö

Kulttuuriympäristön arvo perustuu sen ajalliseen ja alueelliseen kerrostuneisuuteen, joka ilmentää kulttuurin vaihteita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muutoksia.

Kirjallisuus: 44, 125

Katso myös: kulttuuriympäristökasvatus, ympäristö

kulttuuriympäristökasvatus

kasvatuksen osa-alue, jonka avulla edistetään ympäristön kulttuuristen merkitysten tunnistamista, arvioimista ja arvostamista sekä tuetaan ympäristösuhteen ja kulttuuri-identiteetin muodostumista ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista

Kulttuuriympäristökasvatuksella edistetään ympäristöjen kestävää kehittämistä ja säilyttämistä.

Kirjallisuus: 126, 160

Katso myös: kasvatus, kulttuuriperintökasvatus, kulttuuriympäristö

kuluttajakasvatus kasvatuksen osa-alue, joka edistää yhteiskunnan jäseneltä vaadittavia arkisia asenteita, tietoja ja taitoja sekä tukee kriittisyyttä, vastuullisuutta ja kestävän kehityksen mukaisia valintoja

Kuluttajakasvatuksen keskeiset teemat ovat kestävä kulutus sekä media- ja teknologialukutaito.

Kirjallisuus: 45

Katso myös: kasvatus, kestävän kulutuksen kasvatus, kestävät kulutusvalinnat

leppoistaminen ks. kohtuullistaminen

luonnonperintö luonnonsuojelun ja luonnonhistorian kannalta merkittävät luontokohteet

Kirjallisuus: 44

Katso myös: kulttuuriperintö, luonto, maisemaperintö

luonnonsuojelu ympäristönsuojelun osa, jonka avulla pyritään säilyttämään luonnon monimuotoisuus

Laajasti tulkittuna luonnonsuojeluun kuuluu kaikki ekosysteemien toimintakyvyn turvaaminen.

Kirjallisuus: 19

Katso myös: ekologia, luonto, ympäristönsuojelu

luonto Luonto on moniselitteinen käsite, jonka määritelmän laajuus ja näkökulma vaihtelevat määrittelijästä riippuen. Yksiselitteisen määritelmän muodostaminen voi myös olla hankalaa, vaikka määrittelijällä olisi intuitiivinen käsitys luonnon olemuksesta. Usein käsitettä käytetään erottamaan ekologinen ympäristö inhimillisestä (psykkisestä, kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta) ympäristöstä. Alla on kaksi esimerkkiä määritelmistä.

luonto ympäristön ekologinen ulottuvuus, joka on läsnä kaikkialla

Kirjallisuus: 94

luonto maaperä sekä vesi- ja ilmakehä kasveineen, eläimineen ja muine eliöineen

Kirjallisuus: 65

Katso myös: ekologia, luontosuhde, ympäristö

luontokasvatus (naturvägledning) ympäristökasvatuksen muoto, joka on elämyksellistä ja kokemuksellista, tukee yksilön ympäristöherkkyyttä ja luontosuhdetta sekä edistää luonnon-tuntemusta

Luontokasvatusta toteutetaan pääasiassa luonnossa liikkuen. Se sisältää aina ympäristövastuullisuutta tukevia arvoja, joten kaikki

luontoon liittyvä tai ulkona tapahtuva kasvatusta ei ole luontokasvatusta.

Kirjallisuus: 21, 68, 79

Katso myös: kasvatusta, kestävän kehityksen kasvatusta, luontosuhde, ympäristöherkkyys

luontokeskus julkinen tila, jossa tarjotaan tietyn alueen tai koko maan luontoa, kulttuuriperintöä ja niiden suojelua esitteleviä näyttelyitä ja opastuksia

Valtaosaa Suomen luontokeskuksesta hallinnoi Metsähallituksen luontopalvelut.

Kirjallisuus: 162

Katso myös: luonnonsuojelu, luontokoulu, luonto-opastus

luontokoulu tiettyä maantieteellistä aluetta palveleva kestävä elämäntapaa edistävä ja tukeva ympäristökasvatusta kehittämis- ja osaamiskeskus, jonka tarkoituksena on luontokiinnostuksen ja ympäristöherkkyyden herättäminen

Luontokoulu edistää kestävän elämäntavan edellyttämän arvopohjan muodostumista ja ympäristövastuullista toimintaa, lisää oppijoiden ja kasvatustyön ammattilaisten luonnontuntemusta sekä tukee päivähoitoa ja oppilaitosten luonnossa tapahtuvaa toimintaa.

Kirjallisuus: 1, 128

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatusta, luontokoulun opettaja, ympäristökoulu

luontokoulun opettaja, luontokouluopettaja luontokoulussa työskentelevä ympäristökasvattaja, joka tekee pedagogista työtä lasten, nuorten ja kasvatustajien kanssa sekä edistää ja kehittää ympäristökasvatusta toiminta-alueellaan

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatusta, luontokoulu, ympäristökasvattaja, ympäristökoulun opettaja

luonto-opastus luonnontuntemusta, luontokokemuksia ja havaintoherkkyyttä painottava toimintamuoto, jossa oppaan tai opastusmateriaalin avulla havainnoidaan ja tutkitaan ympäristöä sekä sen ilmiöitä ja vuorovaikutussuhteita

Kirjallisuus: 21, 61, 68, 129

Katso myös: luonto, luontokeskus, opastus

luontosuhde yksilön tai yhteisön ja luonnon välisen vuorovaikutuksen kokonaisuus

Luontosuhdetta voidaan tarkastella esimerkiksi ympäristöherkkyyden, arvojen, tietojen, toiminnan,

kehon toimintojen tai ekologian kautta. Käytössä on myös sisällöltään laajempi käsite ympäristösuhde (vrt. käsite *ympäristö*).

Kirjallisuus: 14, 56, 94

Katso myös: luonto, luontokasvatus, ympäristöherkkyys

lähiympäristö yksilön kokemus arkeen liittyvästä fyysisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä

Lähiympäristöön kuuluvat esimerkiksi asuinpaikka ja jokapäiväisen toiminnan paikat sekä niihin liittyvät reitit ja sosiaaliset suhteet.

Kirjallisuus: 4, 157

Katso myös: luontosuhde, ympäristö

maailmankuva yksilön tai yhteisön maailmaa koskevien käsitysten kokonaisuus, joka suuntaa ajattelua, käsityksiä ja toimintaa

Maailmankuva ja arvot muodostavat yhdessä yksilön maailmankatsomuksen.

Kirjallisuus: 65, 130, 131

Katso myös: elämäntapa, leppois-taminen

maisemaperintö maisemalliset kokonaisuudet, joiden ominaisuudet johtuvat luonnon ja ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta

Kirjallisuus: 44

Katso myös: kulttuuriperintö, luonnonperintö

naturvægledning ks. luontokasvatus

neuvonta tietojen ja taitojen välittäminen yksilöille tai yhteisöille keskustelemalla, kirjallisesti tai konkreettisen ohjauksen avulla

Neuvonta on neuvojen antamista niitä kysyville.

Katso myös: opastus, valistus, ympäristöneuvonta

OKKA-sertifointi ks. Oppilaitosten kestävä kehityksen sertifiointi

opastus yksilön tai ryhmän suullinen tai kirjallinen perehdyttäminen ja ohjaaminen tiettyyn aihepiiriin tietyssä paikassa

Kirjallisuus: 69, 85

Katso myös: luonto-opastus, neuvonta, valistus

opastusviestintä ympäristökasvatuksen muoto, joka vaikuttaa yksilöiden tietoihin, asenteisiin ja toimintaan tarjoamalla virikkeitä aidon luonnon kokemukseen

Opastusviestintä on Metsähallituksen toteuttamaa ympäristökas-

vatustoimintaa. Sen tavoitteena on edistää luonnon ja kulttuuriperinnön tuntemusta, suojelumyönteisyyttä ja toimintaa luonnon hyväksi sekä tehdä tunnetuksi luonnonsuojelualueiden luontoarvoja.

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, opastus, viestintä

opetus järjestelmällinen kasvatuksen keino, joka tukee ja auttaa yksilön kasvua ja oppimista sekä kehittää tämän toimintavalmiuksia yhteisössään

Kirjallisuus: 15, 32, 53, 55, 80, 90, 121, 135

Katso myös: kasvatus, koulutus, ympäristöopetus

Oppilaitosten kestävän kehityksen sertifiointi, OKKA-sertifiointi peruskoulujen, lukioiden sekä ammatillisten ja muiden oppilaitosten kestävän kehityksen sertifiointijärjestelmä, joka tukee kestävän kehityksen ohjelmien rakentamista ja tarjoaa oppilaitoksille mahdollisuuden ulkopuoliseen arviointiin

Järjestelmään kuuluvat koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerit, joissa toimintaa tarkastellaan johtamisen, opetuksen ja ylläpitotoimintojen näkökulmasta, sekä tukimateriaali, valtakunnallinen audittoijaverkosto, neuvontapalvelu ja opettajien täydennyskoulutus.

Kirjallisuus: 73, 136

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, Vihreä lippu, ympäristösertifiointi

oppiminen jatkuva ja aktiivinen prosessi, johon liittyy tietojen, taitojen ja ymmärtämisen lisääntymistä, arvojen ja harkintakyvyn syvenemistä sekä tietojen ja taitojen soveltamisesta jokapäiväisessä elämässä

Oppiminen voi olla yksilöllistä tai yhteisöllistä ja itsenäistä tai vuorovaikutteista. Oppiminen on tilannesidonnaista ja riippuu oppijan aiemmista tiedoista ja taidoista.

Kirjallisuus: 10, 11, 15, 55, 70, 80, 137

Katso myös: elinikäinen oppiminen, ulkona oppiminen, opetus

oppimisympäristö fyysisten, sosiaalisten, teknisten ja didaktisten tekijöiden muodostama kokonaisuus, jonka tavoitteena on edistää oppimista

Mielekkäät ja kokonaisvaltaisesti oppijan kasvua tukevat oppimisympäristöt vahvistavat syvällisen ja monipuolisen ymmärryksen rakentumista. Ymmärrykseen sisältyy tietoja, taitoja, asenteita ja arvoja.

Kirjallisuus: 46, 63

Katso myös: luontokasvatus, oppiminen, ulkona oppiminen

osallistaminen prosessi, jossa yksilöitä tai yhteisöjä tuetaan, kannustetaan tai kehoitetaan osallistumaan toimintaan tai päätöksentekoon

Tarve osallistua on syntynyt jossain muualla kuin osallistujan mielessä.

Kirjallisuus: 40, 77

Katso myös: osallistuminen, osallisuus

osallistuminen yksilön aktiivinen, vapaaehtoinen mukanaolo yhteisön toiminnassa

Kirjallisuus: 40, 43, 77

Katso myös: osallistaminen, osallisuus, osallistuva kansalaisuus, yhteisöllisyys

osallistuva kansalaisuus ks. aktiivinen kansalaisuus

osallisuus yksilön kokemus omien kykyjen riittävyydestä, oman roolin merkityksellisyydestä ja vastuun saamisesta omassa yhteisössä

Kirjallisuus: 2, 31, 43

Katso myös: osallistaminen, osallistuminen, yhteisöllisyys

outdoor education ks. ulkona oppiminen

seikkailukasvatus, elämyspedagogiikka kasvatuksen osa-alue, jossa ohjattu seikkailullinen toiminta perustuu osallistumiseen, vuorovaikutukseen ja vastuunottoon sekä kytkee oppimisen osallistujalle merkityksellisiin kokemuksiin

Seikkailukasvatuksen ensisijainen toimintaympäristö on luonto. Seikkailukasvatus tarjoaa menetelmiä elämysten ja vuorovaikutuksen hyödyntämiseksi ympäristökasvatuksessa. Kaikki seikkailukasvatus ei ole ympäristökasvatusta.

Kirjallisuus: 141

Katso myös: elämyksellinen oppiminen, kokemuksellinen oppiminen, oppimisympäristö

tiedollinen ohjaus, informaatio-ohjaus poliittinen ohjauskeino, joka kasvatuksen ja viestinnän keinoja käyttäen välittää tietoa pyrkien edistämään haluttuja tavoitteita ja vaikuttamaan kohderyhmän asenteisiin ja toimintaan

Kirjallisuus: 19, 27, 32, 72, 152

Katso myös: kasvatus, viestintä

U L K O N A

OPPIMINEN

tulevaisuuskasvatus kasvatuksen osa-alue, joka vahvistaa yksilön ajatteluun, taitoihin ja tekoihin liittyviä valmiuksia ja siten parantaa mahdollisuuksia tulevaisuudessa selviytymiseen ja paremman yhteisen yhteiskunnan kehittämiseen

Tulevaisuuskasvatuksen tavoitteena on vahvistaa yksilön kykyä visioida haluttua tulevaisuutta irrallaan nykyisyydestä, tarkastella nykytilaa ja pohtia kehityspolkuja visioon pääsemiseksi.

Kirjallisuus: 20, 96

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, kasvatus, yhteiskunnallinen vaikuttaminen

ulkona oppiminen (outdoor education) kasvatuksen osa-alue, jossa oppiminen perustuu kokemuksiin ja elämyksiin ulkona erilaisissa oppimisympäristöissä

Ulkona oppiminen sopii kaikille ikäryhmille ja kaikkiin oppiaineisiin.

Kirjallisuus: 134

Katso myös: elämyksellinen oppiminen, kokemuksellinen oppiminen, oppimisympäristö

valistus tietojen antaminen, tietoisuuden lisääminen ja ohjaa-

minen, joka suunnataan yleensä laajalle ihmisjoukolle

Kirjallisuus: 32, 69, 85

Katso myös: neuvonta, opastus, ympäristövalistus

valtautuminen prosessi, jossa voimaantunut yksilö kokee saavansa valtaa ja mahdollisuuksia toimia omassa yhteisössään

Valtautuminen tuottaa kokemuksen vaikutusvallasta. Valtautuminen edellyttää voimaantumista.

Kirjallisuus: 17, 77

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, voimaantuminen, ympäristökansalaisuus

viestintä tiedonvaihtoon ja vuorovaikutukseen perustuva prosessi tai tapahtuma, jossa annetaan merkityksiä, tulkitaan asioiden tilaa ja saatetaan tulkinnat muiden tietoisuuteen sanomia välittävien verkostojen kautta

Viestintä on riippuvaista teknisistä prosesseista ja ihmisten välisistä suhteista.

Kirjallisuus: 28, 34, 101

Katso myös: opastusviestintä, tiedollinen ohjaus, ympäristöviestintä

VIHREÄ LIPPU

Vihreä lippu päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen ohjelma, jonka kriteerit täyttävä osallistuja saa ohjelman tunnuksena toimivan Vihreän lipun käyttöoikeuden

Ohjelmassa yhdistyvät ympäristökuormituksen vähentäminen, kestävän kehityksen kasvatus sekä lasten ja nuorten osallisuus. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia toimijoita projektien suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten arvioinnissa.

Kirjallisuus: 26, 109, 146

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, Oppilaitosten kestävän kehityksen sertifiointi, ympäristösertifiointi

voimaantuminen prosessi, jossa yksilö kokee oman roolinsa merkityksellisenä, jossa hänen luottamuksensa omiin kykyihin kasvaa ja jonka kautta hänen halunsa toimia lisääntyy

Kirjallisuus: 17, 77

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, kansalaisvaikuttaminen, valtautuminen, ympäristökansalaisuus

yhteiskunnallinen vaikuttaminen toimintaa, jolla pyritään muuttamaan tai säilyttämään yhteiskunnassa vallalla olevia asioita

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen

voi tapahtua edustuksellisen järjestelmän, kansalaisyhteiskunnan tai arkielämän valintojen kautta paikallisella, kansallisella tai kansainvälisellä tasolla.

Kirjallisuus: 117, 119

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, kansalaisvaikuttaminen, kansalaisyhteiskunta

yhteiskuntavastuu organisaation vapaaehtoinen sitoutuminen toimintatapoihin, jotka ottavat huomioon toiminnan vaikutukset sidosryhmiin ja ympäröivään yhteiskuntaan

Yhteiskuntavastuu voidaan jakaa ympäristö-, sosiaaliseen ja taloudelliseen vastuuseen ja se kattaa toiminnan välittömät ja välilliset vaikutukset.

Kirjallisuus: 29, 67, 147

Katso myös: kestävä toimintatapa, ympäristöjohtaminen, ympäristövastuullisuus

yhteisöllisyys kokemus yhteenkuuluvuudesta, osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista yhteisössä

Yhteisöllisyys edistää vastuuta ja välittämistä muista ihmisistä, elinympäristöstä ja yhteisestä hyvinvoinnista.

Kirjallisuus: 22, 133

Katso myös: hyvinvointi, osallistuminen, kansalaisyhteiskunta

ympäristö yksilöä ympäröivä fyysisen ja sosiaalisen todellisuuden muodostama kokonaisuus, joka sisältää ympäristön ekologisen ja inhimillisen ulottuvuuden

Ympäristökasvatuksen näkökulmasta ympäristö määritellään laajasti. Fyysiseen todellisuuteen kuuluvat luonnon- ja rakennetut ympäristöt, kun taas sosiaalinen todellisuus muodostuu ihmisistä, yhteisöistä ja instituutioista. Ympäristön ekologiseen ulottuvuuteen (luontoon) kuuluvat luonnonlakien alaiset tekijät ja ilmiöt. Inhimillinen ympäristö tarkoittaa puolestaan ympäristön psyykkistä, kulttuurista ja yhteiskunnallista ulottuvuutta. Yksilö on ympäristön aktiivinen toimija ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa sen eri osien kanssa.

Kirjallisuus: 3, 5, 18, 94, 95

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, luonto, lähiympäristö

ympäristöherkkyys yksilön kokemusten ja havaintojen pohjalta rakentuva tunnepitoinen ja empaattinen suhde ympäristöön ja kyky havainnoida ja aistia ympäristöä sekä siinä tapahtuvia muutoksia

Kirjallisuus: 24, 93, 118

Katso myös: luontokasvatus, luontosuhde, ympäristö

ympäristöjohtaminen järjestelmällinen toiminta yhteisön aiheuttamien ympäristövaikutusten ja -riskien hallinnan parantamiseksi

Ympäristöjohtaminen on johtamisen osa-alue. Ympäristöjohtamisen työkaluna voidaan käyttää ympäristöjärjestelmää.

Kirjallisuus: 82, 148

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, ympäristöjärjestelmä, ympäristöpolitiikka

ympäristöjärjestelmä yhteisön ympäristöjohtamisen käytännön työkalu, joka tukee järjestelmällistä ja kokonaisvaltaista yhteisön ympäristövaikutusten hallintaa ja ympäristöasioiden jatkuvaa parantamista

Ympäristöjärjestelmä sisältää mm. toiminnan ympäristönäkökohtien ja kehittämistarpeiden tunnistamisen, tavoitteiden ja toimenpiteiden suunnittelun, toiminnan ohjauksen sekä seurannan, arvioinnin ja kehittämisen. Ympäristöjärjestelmän osana laaditaan usein ympäristöohjelma. Ympäristöjärjestelmän kehittämisessä noudatetaan yleensä ulkoisia kriteerejä. Tunnetuimpia malleja ovat kansainväliset ISO 14000 -sarja ja EMAS. Yhteisö voi hakea ympäristöjärjestelmälleen sertifiointia.

Kirjallisuus: 73, 100, 132, 140, 149

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, ympäristöjohtaminen, ympäristösertifiointi

ympäristökansalaisuus ympäristövastuullinen, aktiivinen ja osallistuva toimijuus, jonka kautta yksilö kokee itsensä osallisena kestävän tulevaisuuden rakentamisessa

Ympäristökansalaisuutta tukeva ympäristökasvatus tarjoaa mahdollisuuden olla kansalainen ja oppia kansalaisuutta omassa elämässä itse toimimalla.

Kirjallisuus: 41

Katso myös: aktiivinen kansalaisuus, kansalaisvaikuttaminen, ympäristövastuullisuus

ympäristökasvattaja

i. henkilö, joka tekee käytännön ympäristökasvatustyötä kestävän elämäntavan edistämiseksi sekä ympäristöherkyyden, -tuntemuksen ja -myönteisyyden lisäämiseksi opettaen, kouluttaen ja neuvoen eri-ikäisiä ihmisiä

ii. henkilö, joka on suorittanut ympäristöalan erikoisammattitutkinnon osaamisalanaan ympäristökasvatus

Kirjallisuus: 9, 145, 150

Katso myös: kasvatus, kestävä elämäntapa, kestävän kehityksen kasvatus

ympäristökasvatus ks. kestävän kehityksen kasvatus

ympäristökasvatusstrategia tavoitteet ja linjaukset, joilla pyritään ympäristökasvatuksen roolin vahvistamiseen, ympäristökasvatusosaamisen lisäämiseen sekä ympäristökasvatus-toiminnan vakiinnuttamiseen ja resurssien turvaamiseen

Ympäristökasvatusstrategia voidaan laatia paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti tai maailmanlaajuisesti.

Kirjallisuus: 30, 99

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, ympäristökasvatussuunnitelma

ympäristökasvatussuunnitelma

yhteisön tavoitteellinen suunnitelma ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi käytännössä

Ympäristökasvatussuunnitelma voidaan laatia paikallisesti tai alueellisesti.

Kirjallisuus: 33

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, ympäristökasvatusstrategia

ympäristökompetenssi ks. ympäristöosaaminen

ympäristökoulu tiettyä maantieteellistä aluetta palveleva, kestävää elämäntapaa edistävä ja tukeva ympäristökasvatuksen kehittämis- ja osaamiskeskus, jonka tarkoituksena on lisätä tietoisuutta ihmisen toiminnan ympäristövaikutuksista ja jokaisen yksilön mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristöön ja tulevaisuuteen

Ympäristökoulu edistää kestävän elämäntavan edellyttämän arvopohjan muodostumista ja ympäristövastuullista toimintaa, lisää kasvatusalan toimijoiden ympäristökasvatusosaamista sekä tukee päivähoiton ja oppilaitosten ympäristökasvatukseen liittyvää toimintaa.

Kirjallisuus: 1, 128

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, luontokoulu, ympäristökoulun opettaja

ympäristökoulun opettaja, ympäristökouluopettaja ympäristökoulussa työskentelevä ympäristökasvattaja, joka tekee pedagogista työtä lasten, nuorten ja kasvattajien kanssa sekä edistää ja kehittää ympäristökasvatusta toiminta-alueellaan

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, luontokoulun opettaja, ympäristökasvattaja, ympäristökoulu

ympäristökoulutus ks. kestävän kehityksen koulutus

ympäristöneuvonta oppijan tarpeesta lähtevä, henkilökohtainen ja vuorovaikutteinen tiedon levittäminen, joka edistää ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyvien tietojen ja taitojen omaksumista

Katso myös: neuvonta, ympäristövalistus, ympäristöviestintä

ympäristönsuojelu toimintaa, jolla pyritään ehkäisemään ympäristöongelmia ennalta sekä poistamaan tai lieventämään syntyneitä ympäristöongelmia

Ympäristönsuojelun avulla halutaan turvata ihmisen hyvinvointi ja säilyttää luonnon elinvoima.

Kirjallisuus: 5, 19, 94

Katso myös: hyvinvointi, luonnonsuojelu, ympäristöongelma

ympäristönäkökohta toiminnon, tuotteen tai palvelun osa, josta aiheutuu tai voi aiheutua vaikutuksia ympäristöön.

Ympäristönäkökohta voi olla myönteinen tai kielteinen.

Kirjallisuus: 81

Katso myös: kestävän kehityksen ohjelma, ympäristönsuojelu, ympäristöjärjestelmä

ymp

ympäristöohjelma ks. kestävän kehityksen ohjelma

ympäristöongelma ihmisen aiheuttama ekologisten vaikutusten ketju tai yksittäinen ekologisen ympäristön muutos, joka koetaan haitalliseksi

Ympäristöongelma on aina arvokysymys. Luonnossa ilmenevistä muutoksista tulee ongelmia vasta silloin, kun ihminen tulkitsee ja arvottaa ne haitallisiksi.

Kirjallisuus: 5, 19, 94

Katso myös: ekologia, ympäristö, ympäristönsuojelu

ympäristöopetus opetuksen osa-alue, joka lisää oppijan tietoa ympäristöstä ja kestävästä kehityksestä sekä edistää ympäristötietoisuutta ja kestävää elämäntapaa

Ympäristöopetusta tarjotaan pääasiassa opetussuunnitelmien kautta ohjatussa koulujärjestelmässä, jossa yksilön oppimiselle on asetettu tavoitteita ja jossa opetussällöt ovat tarkoin määriteltyjä. Synonyyminä voitaisiin käyttää termiä kestävän kehityksen opetus.

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, kestävän kehityksen koulutus, opetus

ympäristöosaaminen, ympäristökompetenssi tietotaito, jota yhdistetään muuhun osaamiseen toiminnan kaikissa vaiheissa ympäristöhaittojen minimoimiseksi ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi

Ammatillisesta näkökulmasta ympäristöosaaminen on ammatitaidon osa, jota tarvitaan kaikilla aloilla ja kaikissa ammateissa. Ympäristöosaaminen perustuu ekologisteen ymmärrykseen, poikkitieteelliseen tarkasteluun, käytännön ongelmanratkaisutaitoihin ja jaettuun asiantuntijuuteen.

Kirjallisuus: 59

Katso myös: ympäristökoulutus, ympäristöongelma, ympäristöopetus

ympäristöpainotteinen oppilaitos ympäristöpainotteista opetusta antava oppilaitos, jonka opetus perustuu paikallisen koulutuksen järjestäjän hyväksymään opetussuunnitelmaan

Ympäristöpainotteista opetusta voidaan toteuttaa lukuisin eri tavoin oppilaitoksesta riippuen.

Kirjallisuus: 158

Katso myös: kestävän kehityksen kasvatus, ympäristökoulu, ympäristöopetus

ympäristöpolitiikka

i. yhteiskuntapolitiikan osa, johon kuuluvat ympäristöä koskevien yhteiskunnallisten tavoitteiden muotoilu ja tavoitteiden saavuttamiseksi valitut keinot

ii. yksilön tai yhteisön julkilausuma ympäristönäkökohtiin liittyvistä arvoista, periaatteista, päämääristä, tavoitteista ja toimintatavoista

Ympäristöpolitiikka on ihmisen ja ympäristön suhteiden järjestämistä ja yksi ympäristönsuojelun toteutustavoista.

Kirjallisuus: 19, 32, 153

Katso myös: ympäristöjohtaminen, ympäristönäkökohta, ympäristönsuojelu

ympäristösertifikaatti riippumattoman toimijan myöntämä tunnustus siitä, että yhteisön ympäristöjärjestelmän tai ympäristöohjelman mukainen toiminta vastaa ulkoisesti asetettuja kriteerejä

Kirjallisuus: 30, 57, 73, 127, 140

Katso myös: Oppilaitosten kestävä kehityksen sertifiointi, Vihreä lippu ympäristöjärjestelmä, ympäristösertifiointi

ympäristösertifiointi menettely, jossa riippumaton toimija todentaa ja antaa tunnustuksen

siitä, että yhteisön ympäristöjärjestelmän tai ympäristöohjelman mukainen toiminta vastaa ulkoisesti asetettuja kriteerejä

Yhteisön näkökulmasta ympäristösertifiointi on menettely, jossa yhteisö hakee tunnustusta ympäristönäkökohtien huomioimisesta toiminnassaan ulkoisten kriteerien mukaisesti. Toiminnan on läpäistävä auditointi tai muu todentamismenettely, jonka tekee sertifikaatin myöntäjän hyväksymä ulkoinen arvioija.

Kirjallisuus: 30, 57, 73, 127, 140

Katso myös: Oppilaitosten kestävä kehityksen sertifiointi, Vihreä lippu, ympäristöjärjestelmä, ympäristösertifikaatti

ympäristötietoisuus ympäristönäkökohtien tiedostaminen ja niiden huomioiminen toimintaa koskevia päätöksiä ja valintoja tehtäessä

Kirjallisuus: 8, 38, 78, 100

Katso myös: kestävä toimintatapa, ympäristönäkökohta, ympäristövastuullisuus

ympäristötoimintaohjelma ks. kestävä kehityksen toimintaohjelma

ympäristötoimintasuunnitelma

ks. kestävän kehityksen toimintasuunnitelma

ympäristövalistus yhteisön tarpeesta lähtevä, ihmisjoukoille suunnattu ja yksisuuntainen tiedon levittäminen, joka edistää ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyvien mielipiteiden ja toimintatapojen muuttamista

Kirjallisuus: 32, 155

Katso myös: valistus, ympäristöneuvonta, ympäristöviestintä

ympäristövastaava henkilö, joka on nimetty suunnittelemaan ja ohjaamaan yhteisön ympäristötyötä ja joka vastaa työn etene- misestä johdon tuella

Ympäristövastaavan työtä tehdään yhteisöstä riippuen oman toimen ohella tai päätoimisesti. Käytännön ympäristötyö kuuluu yhteisön jokaiselle jäsenelle.

Kirjallisuus: 13, 161

Katso myös: Ekotukitoiminta, kestävän kehityksen ohjelma, ympäristövastuullisuus

ympäristövastuullisuus yksilön tai yhteisön pyrkimys toimia ympäristön kannalta parhaalla mahdollisella tavalla oman pä-

tevyysden ja toimintaympäristön tarjoamien mahdollisuuksi- en mukaan

Kirjallisuus: 8, 12, 24, 42, 43, 77

Katso myös: kestävä elämäntapa, kestävä toimintatapa, ympäristötietoisuus

ympäristöviestintä *i.* yritysten ja yhteisöjen toiminnan ympäristönäkökohtiin liittyvä viestintä *ii.* ympäristötiedon levittäminen ja jakaminen viestinnän keinoja käyttäen

Kirjallisuus: 116, 156

Katso myös: viestintä, ympäristöneuvonta, ympäristövalistus

Kestävän kehityksen kasvatus ja koulutus - tavoitteista käytännön toimintaan

Johdanto

Lainsäädäntö sekä monenlaiset sopimukset, ohjelmat ja muut asiakirjat ohjaavat kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta asettamalla toiminnalle ja toimijoille tavoitteita ja velvoitteita. Käsitys-hankkeessa pyrimme selvittämään tavoitteiden siirtymistä käytännön toimintaan kuvaamalla kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen kentän toimintaa ja toimijoita paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Etsimme polkuja, joiden kautta asiakirjojen tavoitteet siirtyvät käytännön toimintaan, ja kuvasimme toimivia malleja, joita voi jatkossa siirtää kunnasta toiseen ja alueelta toiselle.

Kestävän kehityksen kasvatuksen polut eivät ole mutkattomia, joten on hyvä muistaa, että seuraavien sivujen kuvaukset ovat yksittäisiä esimerkkejä. Käsitteitä kestävän kehityksen kasvatus ja ympäristökasvatus käytetään kuvauksissa synonyymeinä. Kuvaukset perustuvat asiantuntijahaastatteluihin, asiakirjoihin, lakeihin ja verkkolähteisiin.

Johdanto

**54 Kestävän kehityksen kasvatusta
varhaiskasvatuksessa**

**65 Kestävän kehityksen kasvatusta
opetuksessa, koulutuksessa
ja kulttuurissa**

**87 Kestävän kehityksen kasvatusta
alueilla ja kunnissa**

Toiminta on termejä tärkeämpää - kestävän kehityksen kasvatusta ja ympäristökasvatusta

Suomessa ja maailmalla käytetään jokseenkin samanlaisesta toiminnasta kahta eri käsitettä: kestävän kehityksen kasvatusta ja ympäristökasvatusta. Keskeiset suomalaiset toimijatkin käyttävät eri käsitteitä. Opetus- ja kulttuuriministeriössä puhutaan kestävän kehityksen kasvatuksesta, kun taas ympäristöministeriö, ELY-keskukset ja maakuntien liitot käyttävät käsitettä ympäristökasvatusta.

Käsitteiden välisestä suhteesta ei ole yksimielisyyttä. Kestävän kehityksen kasvatuksesta puhuvat näkevät ympäristökasvatuksen yleensä suppeampana, yhtenä kestävän kehityksen kasvatuksen osa-alueena. Ympäristökasvatuksesta puhuvat sen sijaan pitävät käsitteitä usein synonyymeina.

Tbtilisin julistuksessa¹ vuonna 1977 ympäristö ymmärrettiin laajana kokonaisuutena, jonka osia ovat luonnonympäristön lisäksi mm. taloudellinen, poliittinen, kulttuurihistoriallinen, moraalinen ja esteettinen ympäristö. Kestävän kehityksen käsitettä on kritisoitu siitä, että kehitys rinnastetaan jatkuvan kasvun ajatukseen.

Useiden käsitteiden käyttö voi aiheuttaa sekaannuksia. Ruohonjuuritasolla käsitteitä käytetään kuitenkin sujuvasti sekaisin:

"Järjestöjen työssä sosiaalinen puoli on osa ympäristökasvatuksen kokonaisuutta. Ympäristökasvatusta nähdään laajana." (Kati Vähä-Jaakkola, toiminnanjohtaja, Suomen Ympäristökasvatuksen Seura)

"Mahnalan Ympäristökoulussa ympäristökasvatusta käsitetään laaja-alaisesti. Sitä käytetään synonyyminä kestävän kehityksen kasvatukselle." (Annikka Alppi, rehtori, Mahnalan Ympäristökoulu)

Asiayhteydestä riippuen jompikumpi käsitteistä voi olla käyttökelpoisempi, mutta toiminnan päämäärä on yhteinen: kestävän kehityksen edistäminen.

Katso kestävän kehityksen kasvatusta ja ympäristökasvatusta yhteinen määritelmä tämän julkaisun sanastosta.

Kansainvälinen taso

Kansallinen taso

Eduskunta

Lainsäädäntö

Esim. Perusopetuslaki,
Nuorisolaki, Päivähoitolaki

Suomen hallitus

Hallitusohjelma

Keskeiset ministeriöt:
Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM)
Ympäristöministeriö (YM)
Työ- ja elikeinoministeriö (TEM)

Kansallinen kestävän kehityksen strategia

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia 2006–2014

LANUKE - Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämishjelma 2012–2015

Muut strategiat

Järjestöt: yhteistyö ja vaikuttaminen

mm. Suomen
Ympäristökas-
vatuksen Seura
[SYKSE],
LYKEverkosto

Opetushallitus (OPH)

**Varhaiskasvatussuunnitelman
perusteet (VASU)**

**Perusopetuksen opetussuunnitel-
man perusteet (OPS)**

Alueellinen taso

Maakuntien liitot

Maakuntaohjelma

**Elinkeino-,
liikenne ja
ympäristökeskuk-
set (ELY)**

**Alueellinen
ympäristökasvatus-
verkosto**

**Alueellinen
ympäristökasvatus-
strategia**

Aluehallintovirastot (AVI)

Järjestöt: yhteistyö ja vaikuttaminen

mm. Suomen
Ympäristökasva-
tuksen Seura
(SYKSE),
LYKEverkosto,
alueelliset
järjestöt

Kansainvälinen ohjaus

Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen suuria linjoja vedetään kansainvälisesti, Euroopan unionin ja Itämeren alueen tasolla.

Agenda 21

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelmassa Agenda 21:ssä kestävää kehitystä halutaan edistää kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Agenda 21 painottaa alueellisten toimijoiden yhteistyötä sekä jo olemassa olevien verkostojen hyödyntämistä kestävän kehityksen edistämisessä.²

Rio+20

Rio de Janeirossa vuonna 2012 järjestetyn YK:n kestävän kehityksen kokouksen loppuasiakirjassa painotetaan alueellisten yhteisöjen roolia kestävän kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa sekä kestävän kehityksen edistämisessä.³

EU:n kestävän kehityksen strategia

EU:n kestävän kehityksen strategiassa painotetaan koulutusjärjestelmän roolia kestävän kehityksen tavoitteiden ymmärtämisessä. Strategian avulla halutaan edistää yksilöiden ja yhteisöjen vastuullista toimintaa sekä parantaa kansalaisten osallistumismahdollisuuksia päätöksentekoon. Myös ymmärrystä ja tiedottamista kansalaisten ympäristökuormituksesta ja kestävästä toimintatavoista halutaan lisätä.⁴

Pohjolan uusi suunta

Kestävä kehitys – Pohjolan uusi suunta on pohjoismainen kestävän kehityksen strategia, joka mm. ohjeistaa koulujen kestävän kehityksen työtä.⁵

Baltic 21E

Itämeren alueen kestävän kehityksen ohjelmassa (Baltic 21E) on tavoitteena, että kestävän kehityksen näkökohdat tulevat Itämeren alueen maiden koulutusjärjestelmien luonteviksi ja pysyviksi osiksi.⁶

Kansallinen ohjaus

Suomessa kestäväen kehityksen kasvatukseen liittyvät vastuut on jaettu useille tahoille.

Valtionhallinto

Työ- ja elinkeinoministeriö

- Alueiden kehittäminen
- Maakuntaohjelmien valmistelun ja toimeenpanon yhteensovittaminen, seuranta ja arviointi
- ELY-keskusten ohjaus
- Laki-, asiakirja- ja strategiaohjaus
- Hankerahoitus

Ympäristöministeriö

- ELY-keskusten ja aluehallintovirastojen ohjaus
- Metsähallituksen luontopalvelujen ohjaus ja rahoitus
- Laki-, asiakirja- ja strategiaohjaus
- Hankerahoitus
- Kestäväen kehityksen koulutuksen yhteysryhmässä (KeKeYh-ryhmässä) toimiminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö

- Koulutuksen, tieteen, kulttuurin ja nuorisotyön ohjaus
- Toimialan tulos- ja informaatio-ohjaus
- Laki-, asiakirja- ja strategiaohjaus
- Hankerahoitus
- KeKeYh-ryhmässä toimiminen

Opetushallitus

- Esi- ja perusopetuksen, aamu- ja iltapäivätoiminnan, lukiokoulutuksen, ammatillisen peruskoulutuksen, aikuiskoulutuksen, vapaan sivistystyön ja taiteen perusopetuksen kehittäminen

- Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden laatiminen
- Hankerahoitus
- KeKeYh-ryhmässä toimiminen

Paikallistaso

Kunnat

- Palvelutarpeiden määrittäminen ja työn resursointi
- Johtaminen sekä strategia-, imago-, viestintä- ja ohjelmatyö
- Toimialojen ja henkilöstön vastuunjaon ja osaamisen varmistaminen
- Formaali opetus

Hankkeet

- Kehitystyö kasvatuksen, koulutuksen, ympäristönsuojelun, vapaa-ajan, viestinnän, matkailun ja ympäristövastuullisen elinkeinoelämän aloilla

Kolmas sektori

- Yhteiskunnallinen vaikuttaminen
- Osaamis- ja oppimisympäristön kehittäminen
- Välineiden ja tuen tarjoaminen
- Nonformaali opetus

Ammatinharjoittajat

- Yhteistyö koulujen kanssa
- Osaamis- ja oppimisympäristön kehittäminen

Ammatillinen koulutus ja tutkimus

- Toimintaympäristön kehittäminen
- Koulutus

Tämän luvun tietojen lähteinä ovat tekstissä mainittujen tahojen verkkosivut, asiantuntijahaastattelut sekä sivulla 113 listattu kirjallisuus.

Kestävän kehityksen kasvatus varhaiskasvatuksessa

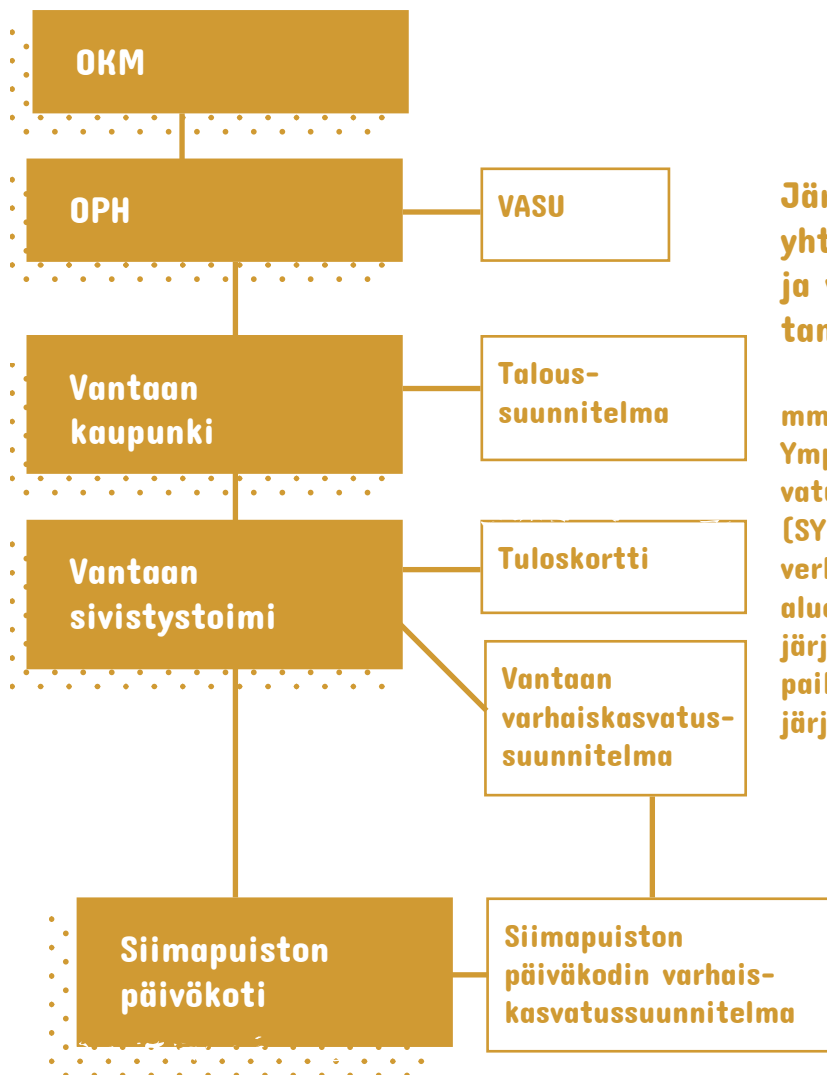

Siimapuiston päiväkoti on vantaalainen kestävän kehityksen edelläkävijä. Selvitimme, miten ympäristökasvatus näkyy varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa ja tavoitteissa sekä miten kunnan arvot ja kestävän kehityksen työ heijastuvat päiväkotien arkeen Vantaalla.

Haastattelut

Leena Lahtinen, päiväkodin johtaja, *Siimapuiston päiväkoti*

Teea Markkula, ympäristöpäällikkö, *Vantaan kaupungin sivistystoimi*

**Järjestöt:
yhteistyö
ja vaikut-
taminen**

mm. Suomen
Ympäristökas-
vatuksen Seura
(SYKSE), LYKE-
verkosto,
alueelliset
järjestöt,
paikalliset
järjestöt

Varhaiskasvatuksen ohjaus

Kansallisella tasolla varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirtyivät vuoden 2013 alussa sosiaali- ja terveysministeriöstä (STM) opetus- ja kulttuuriministeriöön (OKM). Näin ollen koko kasvatus- ja koulutusjärjestelmä on yhden ministeriön hallinnon alla.

Muutoksen myötä myös päivähoitolaki päivitetään. Tarkoituksena on saada uusi varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö voimaan 1.1.2015. Saman ministeriön alaisuudessa kasvatus- ja koulutusjärjestelmä muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, mikä helpottaa myös katkeamattoman ympäristökasvatuspolun viitoittamista. Monissa kunnissa vastaava hallinnon uudistus on toteutettu jo aikaisemmin.

Ohjaavat asiakirjat

Hallitusohjelmassa¹ on mittavia tavoitteita, joista yksi on nostaa Suomi maailman ympäristötietoisimmaksi maaksi. Ympäristöarvot ja kestävä kehitys eivät nouse esille erityisesti varhaiskasvatuksen osalta, mutta hallitusohjelmassa mainitaan yleisesti, että lasten ja nuorten ympäristökasvatusta sekä luonto- ja ympäristökoulujen asemaa vahvistetaan.

Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto esittää asiakirjassa *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia* ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014²:

- Kestävä kehitys painoalueeksi opetusalaan ja varhaiskasvatusta koskeviin strategioihin. Tuki kasvatukselle ja koulutukselle muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin.
- Kaikilla koulutusorganisaatioilla on oma kestävä kehityksen toiminta-ohjelma vuoteen 2010 mennessä. Lisäksi 15 %:lla päiväkodeista, kouluista ja oppilaitoksista tulisi olla ulkoinen tunnustus tai sertifikaatti kestävä kehityksen toiminnastaan vuoteen 2014 mennessä.

Voimassaolevien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden³ pohjana on valtioneuvoston periaatepäätöksenä vuonna 2002 hyväksymä asiakirja *Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset*⁴, joka sisältää yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline. Kestävä kehitys ja ympäristökasvatus ovat

siinä heikosti esillä, ja paljon jää tulkinnan varaan: ”Lapsi suhtautuu myönteisesti itseensä, toisiin ihmisiin, erilaisiin kulttuureihin ja ympäristöihin. Varhaiskasvatus luo omalta osaltaan edellytyksiä hyvän yhteiskunnan ja yhteisen maailman muodostumiselle.”

Selkeyttä kansalliseen ohjaukseen

Kestävän kehityksen kasvatuksen kansainväliset tavoitteet toteutuvat varhaiskasvatuksessa osittain, mutta systemaattista toimeenpanoa tai seurantaan niiden suhteen ei ole. Tavoitteita ei myöskään välttämättä tunneta kentällä hyvin. Kansallisia asiakirjoja seurataan tarkemmin, joten olisi tärkeää saada kansainväliset tavoitteet näkyvästi mukaan niihin ja sitä kautta kunnallisiin linjauksiin ja tavoitteisiin.

Keskeisessä asemassa ovat tällä hetkellä työstettävä varhaiskasvatuslaki ja siihen liittyvät asetukset sekä uudistettavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Toivottavaa on, että uudet asiakirjat toisivat toiminnalle selkeitä raameja ja tavoitteita.

Kestävän kehityksen kasvatus ja sen toimeenpano varhaiskasvatuksen osalta on tällä hetkellä heikosti esillä kansallisen ohjauksen tasolla. Kunnilla ja yksittäisillä toimipisteillä onkin suuri valta päiväkotien kestävän kehityksen toiminnan toteuttamisessa.

Strategiatason heikosta asemasta huolimatta varhaiskasvatuksessa tehdään kestävän kehityksen työtä. Sen kantavana voimana on usein kunnan arvot ja tavoitteet tai innostunut henkilökunta, joka kokee kestävän kehityksen työn tärkeänä ja itseisarvoisena toimintana.

Valtakunnallisesti varhaiskasvatusta ohjaavat:

- Valtioneuvoston periaatepäättös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet
- Päivähoitolaki
- Perusopetuslaki

Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat myös kunnalliset ohjelmat, määräykset ja varhaiskasvatussuunnitelmat. Ne ovat kuntakohtaisia ja saattavat vaihdella.

- Kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat
- Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma
- Kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma
- Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma
- Yksikön esiopetussuunnitelma
- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen esiopetuksen suunnitelma

Vantaan kaupungin sivistystoimi - strategista kestävän kehityksen työtä

Vantaan kaupungin arvot ovat kestävä kehitys, innovatiivisuus ja yhteisöllisyys. Nämä arvot näkyvät vahvasti Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa⁵, jossa luonto- ja ympäristökasvatukselle sekä kestäväälle kehitykselle on annettu oma painotuksensa.

Kestävän kehityksen tavoitteita ohjataan käytäntöön strategisen mallin ja tulokorttien avulla. Sivistystoimen ympäristöpäällikkö varmistaa tavoitteiden suunnitelmallisen etenemisen ja tukee yksiköitä kestäväan ke-

hityksen työssä. Varhaiskasvatuksen käytännön kestävä kehityksen työtä on edistetty tehokkaan painopistetyöskentelymallin avulla.

Strateginen työskentelymalli

Vantaan taloussuunnitelma, joka sisältää strategian ja strategiset tavoitteet, on valtuuston hyväksymä ja ohjaa työtä koko kunnassa. Jokainen toimiala, varhaiskasvatuksen osalta sivistystoimi, määrittelee omat keskeiset tavoitteensa ja laatii tuloskortin. Huomioon otetaan kuntatason ohjaus ja tavoitteet, Opetushallituksen ja OKM:n vaatimukset sekä toimintaympäristön tarpeista nousevat kehittämiskohteet. Tulokorttiin kirjataan konkreettiset tavoitteet sekä mittarit, joilla niiden toteutumista arvioidaan.

Esimerkki varhaiskasvatuksen tulokortista vuodelta 2012

Ympäristö- vastuullisuus	ARVIOINTI- KRITERI 3	TULOSALUEEN TAVOITE	MITTARI / TOIMENPITEET
	Ympäristö- vastuullisten toimintatapo- jen omaksumi- nen ja toteut- taminen	Toimintayk- siköissä edis- tetään lasten luontosuhteen muodostumista, joka luo pohjaa ympäristö- vastuulliselle toiminnalle	Painopiste- työskentelyssä kootun tiedon hyödyntäminen tulosyksiköissä ja Vantaa-tasoi- sesti

Toimialojen alaisuudessa jokainen tulosalue, kuten varhaiskasvatus, laatii myös omat tavoitteensa ja tulokorttinsa.

Varhaiskasvatuksen toimintayksiköiden työsuunnitelmissa otetaan huomioon tulosalueen tavoitteet ja arvioidaan, mitä ne tarkoittavat omassa yksikössä. Suunnitelmassa näkyvät myös muut kehittämistarpeet ja yksikön omat painotukset.

Suunnitelmista käytäntöön

Vantaan sivistystoimen ympäristöpäällikön virka on ensimmäinen laatu-aan Suomessa. Ympäristöpäällikön tehtävänä on huolehtia, että kestävän kehityksen asiat etenevät tulosalueilla ja toteutuvat konkreettisesti.

Aloite viran perustamiseksi tuli sivistystoimen uudelta apulaiskaupunginjohtajalta vuonna 2009. Samaan aikaan kaupunginhallitus päätti, että kaikkien toimialojen tulee laatia ilmasto- ja ympäristöohjelmat, ja tarvittiin henkilö koordinoimaan tätä työtä myös sivistystoimessa.

Ympäristöpäällikön työtä ohjaa toimialan ympäristöohjelma. Vuosien 2013–2016 päämäärät ovat:

- Ympäristöjohtaminen osaksi toimintakulttuuria
- Ympäristötietoisuus vahvistuu
- Energia- ja materiaalitehokkuus paranevat.

Ympäristöjohtamista edistetään kytkemällä ympäristöasiat tulosalueiden ja yksiköiden vuosittaiseen strategiseen suunnitteluun sekä palkitsemalla henkilöstöä ympäristöasioiden edistämisestä. Henkilöstön ympäristötietoisuutta lisätään mm. koulutuksilla ja Ekotukitoiminnalla. Käytännössä lisätään energiatehokkuutta ja parannetaan jätehuoltoa.

Ympäristöpäällikkö käy myös vierailuilla päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Käyntien yhteydessä arvioidaan yksikkötasolla nykytilanne ja kehittämiskohteet. Sivistystoimen palvelujen piirissä on yhteensä 40 000 lasta ja nuorta sekä 5 600 työntekijää.

Vantaan kaupungin sivistystoimessa ympäristötoimenpiteillä on saatu aikaan selkeitä taloudellisia säästöjä. Lukuvuonna 2009–2010 toteutettiin kilpailu Ekoteko – säästä sähköä. Kilpailu kesti puoli vuotta ja siihen osallistui neljäsosa kaupungin kouluista ja päiväkodeista. Kilpailun tuloksena kaupunki säästi 175 000 kWh sähköä ja 53 000 euroa rahaa. Näillä säästöillä voi jo palkata työntekijän, joka opastaa ja tukee yksiköitä ympäristötöyssä.

Vantaan sivistystoimen tärkeitä yhteistyökumppaneita ympäristötyön edistämisessä ovat Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy, Suomen ympäristöopisto Sykli, Helsingin seudun ympäristöpalvelut (HSY) ja Vantaan Luontokoulu. Kaupungin sisällä tärkein kumppani on ympäristökeskus.

Painopistetyöskentelystä apua käytännön työhön

Vantaan varhaiskasvatuksessa on jo usean vuoden ajan toteutettu painopistetyöskentelyn mallia, jonka tavoitteena on vahvistaa ja lisätä kaikkien varhaiskasvatuksen työntekijöiden osaamista tiettyyn teemaan liittyen. Toimintavuosien 2010–2011 ja 2011–2012 teemana oli luonto ja ympäristö.

Työntekijöiden osaaminen ja innostus omaa työtä kohtaan on lisääntynyt yhteisten teemojen myötä. Henkilöstön verkostotapaamiset ovat tarjonneet mahdollisuuden ideoiden vaihtoon ja yhteiseen keskusteluun. Painopistetyöskentely vahvistaa yhteistyötä myös päiväkodin sisällä, kun kaikki saavat tietotaitoa samasta teemasta.

Jokaiseen yksikköön on nimetty ekotukihenkilö ja/tai painopisteen projektivastaava. Heille on järjestetty teemaan liittyvää koulutusta, jonka sisältöjä he jakavat muille työntekijöille omissa yksiköissään. Henkilöstön ympäristöosaamisen lisäämisen lisäksi on pyritty lasten luontosuhteen vahvistamiseen. Kaikki lapsiryhmät tekevät nykyään viikoittain metsäretkiä lähialueelle.

Ympäristötyö on edennyt Vantaan päiväkodeissa ja kouluissa viimeisten vuosien aikana, mutta edelleen osa henkilöstöstä ei näe ympäristökasvatusta osana perustehtäväänsä.

Painopistetyöskentelyn malli ei ole vaatinut ylimääräistä taloudellista panostusta, vaan se on toteutettu annetun budjetin puitteissa.

Esimerkkinä

Siimapuiston päiväkot

Siimapuiston päiväkot

Aloituvuosi 2012

Lapsia 128-145

Kasvatuvhenkilökuntaa 21

Muuta henkilökuntaa 7

http://www.vantaa.fi/fi/opetus_ja_kasvatus/paivahoito/

> Päiväkodit > Korso-Koivukylän alue > Siimapuiston toimintayksikkö

Vantaalainen Siimapuiston päiväkot toteutettiin päivähoidon kestävä kehityksen pilottihankkeena. Hyvän suunnittelun, oikea-aikaisen reagoinnin ja pitkäjänteisen työn avulla päiväkot rakennettiin tavallisen päiväkodin budjetin rajoissa. Myös toiminnassa resurssit ovat samat kuin muillakin kunnallisilla päiväkodeilla.

Vantaan tilakeskus teki suunnitelmat, ja rakentamisessa noudatettiin kestävä kehityksen periaatteita. Päiväkot lämpiää maalämmöllä, valaistus toimii liiketunnistimilla ja lajitteluastioille on varattu riittävästi tilaa. Pihalla komeilee kompostori päiväkodin biojätteitä varten. Kestävä kehityksen kriteerit otetaan huomioon myös kaikissa Siimapuiston hankinnoissa. Esimerkiksi ulkolelut on hankittu käytettyinä Kierrätyskeskuksesta.

Lapset ja aikuiset osallistuvat päiväkodin toiminnan kehittämiseen. Esimerkiksi pihalle rakennetaan yhteisvoimin aistipuutarhaa. Arjessa varmistetaan jokapäiväisen luontosuhteen vahvistamiseen liittyvät tekijät.

Henkilökunta valitaan painottaen ympäristötietoisuutta ja liikunta-osaamista. Hakijoita uuden päiväkodin työntekijöiksi oli paljon, ja heistä

saatiin kokoon sitoutunut, innostunut ja osaava työyhteisö. Päiväkodissa työskentelee kasvattajien lisäksi vammaisia aikuisia avustajineen. He tekevät tarpeellisia töitä, ja samalla sekä lapset että aikuiset voivat oppia toisiltaan.

Kestävä kehitys arjessa

Kestävän kehityksen eri ulottuvuudet huomioidaan Siimapuiston käytännön toiminnassa. Esiopetuksessa ei käytetä kirjoja, vaan metsäeskarit hyödyntävät oppimisessa metsää. Myös luontosuhteen vahvistaminen, puutarhanhoito, kompostointi ja jätteiden lajittelu liittyvät ekologisen kestävyuden näkökulmaan.

Sosiaalisesti kestävä kehitys mahdollisuus luodaan pienryhmissä. Pienryhmissä on eri ikäisiä lapsia, ja ryhmät muodostavat pienoisyhteiskunnan harjoittelukentän. Ryhmissä harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja rakennetaan luontosuhdetta yhdessä. Samalla ehkäistään ennalta oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia.

Taloudelliseen kestävyYTEEN liittyen Siimapuiston päiväkodilla on paljon kestävä kehityksen arvoja kannattavia yhteistyökumppaneita: Biolan Oy, Fiskars Oy, Koulumetsät arvoonsa -hanke, Pääkaupunkiseudun Kierätykeskus Oy, Puutarha Tahvoset Oy, Siimapuiston vanhempaintoimikunta, Vantaan kaupungin vammaispalvelut ja Vantaan luontokoulu.

Yhteistyökuviot tukevat myös ajatusta, jossa paikallinen ja alueellinen yhteistyö toimivat kasvattajina. Yhteistyökumppanien kanssa on esimerkiksi tuotu perinneleikkejä päiväkodin arkeen. Siimapuiston päiväkotitukee myös alueen yhteisöllisyyttä vuokraamalla tiloja ja toimimalla siten kohtaamispaikkana.

Vertaistukea päiväkodeille

Siimapuiston malliin suhtaudutaan Vantaalla erittäin myönteisesti. Yksiköstä tulee Vantaan kestävä kehityksen kiinnekohtapäiväkotit, joka tukee kaupungin arvoja ja kestävä kehityksen kasvatusta. Päiväkodin johtaja kutsuu Vantaan muiden päiväkotien luonto- ja ympäristövastaavat sekä ekotukihenkilöt Siimapuistoon kahdesti vuodessa. Yhdessä he miettivät, mitä kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa on ja miten sitä kannattaa edistää ja toteuttaa.

Päiväkotien ympäristövastaavat vievät tapaamisissa esiin nousseet tiedot ja ideat omiin päiväkoteihinsa. Johdon kanssa tehdään päätös, kuinka

kestävän kehityksen asioita ja lasten luontosuhdetta edistetään omassa yksikössä. Siimapuisto tekee myös Vihreä lippu -työtä yhdessä lähipäiväkotien kanssa.

”Kyse on ihan tavallisesta arjen elämästä, joka onnistuu hyvällä suunnittelulla ja oikeilla valinnoilla. Kun työtä jaetaan yhteistyötahojen kanssa, resurssit riittävät paremmin, ja työ on mielekkäämpää.” (Leena Lahtinen, päiväkodin johtaja)

Siimapuiston vinkit muille päiväkodeille

- Aluksi kartoitus: mikä on jo hyvin, mitä pitäisi kehittää?
- Mistä lähdetään liikkeelle?
- Pienin askelin eteenpäin!

Tämän luvun tietojen lähteinä ovat tekstissä mainittujen tahojen verkkosivut, asiantuntijahaastattelut sekä sivulla 113 listattu kirjallisuus.

Kestävän kehityksen kasvatusta opetuksessa, koulutuksessa ja kulttuurityössä

Helsinkiläinen Torpparinmäen peruskoulu ja hämeenkyröläinen Mahnalan Ympäristökoulu ovat pitkän linjan kestävän kehityksen kasvatuksen toimijoita perusopetuksen kentällä. Ammattikorkeakouluista esimerkillistä toimintaa on Yrkehögskolan Noviassa. Kulttuurikasvatuksen osalta tietä viitoittaa SaloPOLKU-hanke kumppaneineen.

Kansainväliset ja kansalliset asiakirjat ohjaavat opetus- ja kulttuuriministeriön sekä kuntien ja oppilaitosten toimintaa ja tavoitteita. Selvitimme, miten kestävän kehityksen kasvatuksen tavoitteet näkyvät ja toteutuvat käytännössä opetuksen, koulutuksen ja kulttuurikasvatuksen kentillä.

Haastattelut

Annukka Alppi, rehtori, *Mahnalan ympäristökoulu*

Henni Axelin, ylitarkastaja, *opetus- ja kulttuuriministeriö*

Tove Holm, ympäristövastaava, *Yrkehögsskolan Novia*

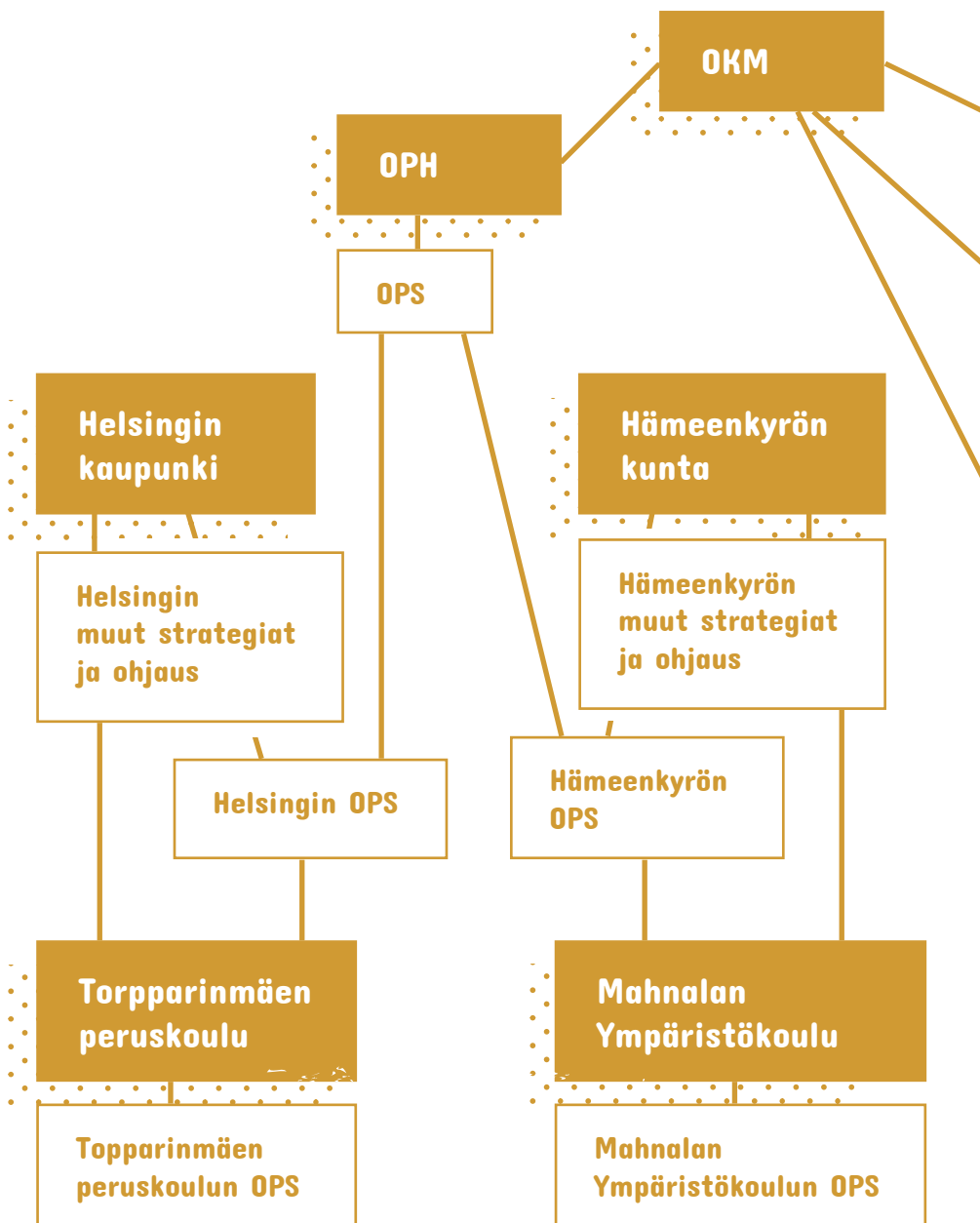
Osmo Korhonen, rehtori, *Torpparinmäen peruskoulu*

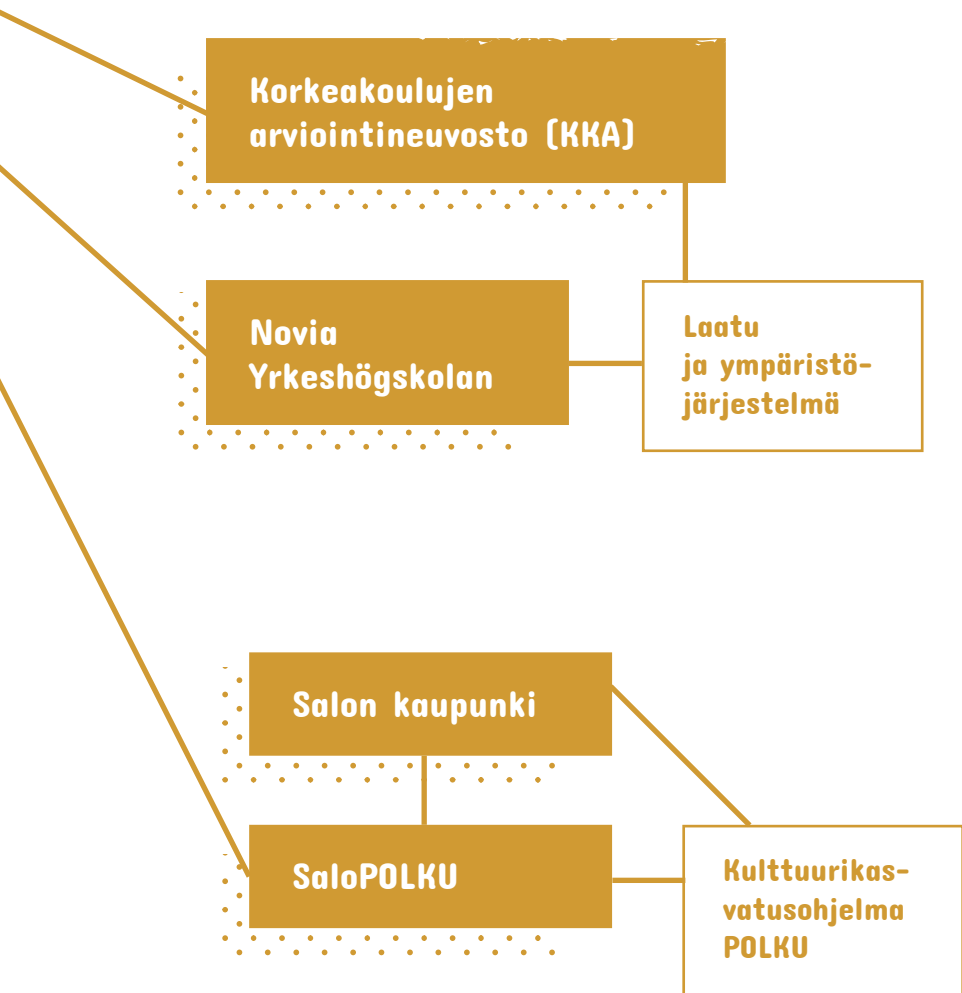
Niina Mykrä, toiminnanjohtaja, *Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry*

Anu Taivainen, tuottaja, *Aurinkoinen tulevaisuus ry*

Kati Vähä-Jaakkola, toiminnanjohtaja, *Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry*

Elina Välttilä, tuottaja, *POLKU-hanke, Salon kaupungin kulttuuripalvelut*

Kansainvälinen ohjaus

Kansainvälisesti viime vuosien keskeisenä tavoitteena on ollut saada kestävä kehitys osaksi opetussuunnitelmia.

Agenda 21

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelman yksi luku käsittelee kasvatus ja koulutusta. Sen pohjalta on rakennettu kansainvälisesti ja kansallisesti lainsäädäntöä, velvoitteita, ohjeita sekä käytännön menetelmiä ja toimintaa.¹

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmen

YK julisti vuodet 2005–2014 kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi. Tavoitteena on saada kestävä kehitys maailman kaikkien valtioiden opetusjärjestelmiin vuosikymmenen kuluessa.²

Rio+20

YK:n kestävän kehityksen kokouksen loppuasiakirjassa kannustetaan oppilaitoksia ottamaan käyttöön kestävän kehityksen hyviä käytäntöjä ja sisällyttämään kestävän kehityksen osaksi opetusta yli oppiainerajojen sekä oppilaita, opettajia ja paikallisia yhteistyökumppaneita osallistumaan työhön aktiivisesti.³

Pohjolan uusi suunta

Pohjoismaiden kestävän kehityksen strategian mukaan Pohjoismaiden tulee toimia sen puolesta, että kestävä kehitys sisällytetään opetussuunnitelmiin ja ohjeisiin peruskoulussa, toisen asteen koulutuksessa, aikuis-koulutuksessa ja korkea-asteen koulutuksessa. Lisäksi edistetään kestävä kehitystä tukevaa osaamista ja teknologiaa. Pohjoismaalaisten tulee myös olla tietoisia kestävästä kehityksestä ja toimia aktiivisesti sen puolesta.⁴

Kansallinen ohjaus

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) määrittää koulutuksen ja kasvatuksen suuntaviivat ja strategiset linjaukset, mutta oppilaitokset perusopetuksen yksiköistä yliopistoihin voivat melko itsenäisesti järjestää opetuksen. OKM hallinnoi myös kulttuurityötä Suomessa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kestävä kehitys on mukana perusopetuksen arvopohjasta alkaen. Kestävä kehitys on sisällytetty myös ammatillisten perustutkintojen perusteisiin. Korkeakoulumaailmassa kestävä kehitys on heikommin näkyvillä: siihen liittyviä velvoitteita ei ole laissa, tulosohjauksessa eikä korkeakoulujen yhteisissä tavoitteissa. OKM:n visiossa korkeakouluista yhteiskuntavastuu ja kestävä kehityksen periaatteet nostetaan kuitenkin esiin.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on tärkein opetusta ohjaava asiakirja. Se ohjaa kunnallisen opetussuunnitelman ja edelleen koulujen omien opetussuunnitelmien tekemistä. Kuntatasolla suuntaa antavat myös muut kunnan asiakirjat.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa⁵ määritellään perusopetuksen arvopohja, jossa kestäväällä kehityksellä on näkyvä asema: ”Perusopetuksen arvopohjana ovat ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Perusopetus edistää yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista.”

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan kestävä kehitys tulee sisältyä kaikkien aineiden opetukseen ja koulun toimintakulttuurin tulee tukea oppimista. Opetussuunnitelman perusteiden aihekokonaisuuksia tulee käsitellä kaikissa oppiaineissa. Kestävä kehitys näkyy erityisesti kahdessa aihekokonaisuudessa:

Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta

”Päämääränä on lisätä oppilaan valmiuksia ja motivaatiota toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin puolesta. Perusopetuksen tavoitteena on kasvattaa ympäristötietoisia, kestävään elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia. Koulun tulee opettaa tulevaisuusajattelua ja tulevaisuuden rakentamista ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille”

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys

”Koulun oppimiskulttuurin ja toimintatapojen tulee tukea oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyöky-

kyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi sekä tukea oppilasta muodostamaan realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan.”

Nykyisten opetussuunnitelman perusteiden laatimisen jälkeen on asetettu useita uusia kansallisia ja kansainvälisiä tavoitteita. Uusia opetuksen tuntikehyksiä ja opetussuunnitelman perusteita laaditaan parhaillaan, ja tavoitteena on ottaa ne käyttöön vuonna 2016.⁶ Jos uudet kansalliset ja kansainväliset tavoitteet otetaan työssä huomioon, pitäisi kestävän kehityksen kasvatuksen näkyvyyden ja konkreettisuuden lisääntyä.

Koulutuksen järjestäminen Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) koordinoi opetusta, kasvatusta ja koulutusta sekä määrittää koulutuspolitiikan suuntaviivat.

Opetushallitus (OPH) on opetuksen kehittämisvirasto, joka laatii perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisten tutkintojen ja näyttötutkintojen perusteet. Lisäksi OPH kehittää koulutusta erilaisin hankkein.

Kunnat ovat velvollisia järjestämään perusopetusta kaikille alueensa lapsille ja nuorille oppivelvollisuuden päättymiseen saakka.

Lukio- ja ammatillista koulutusta järjestävät kunnat, kuntayhtymät, rekisteröidyt yhteisöt ja säätiöt.

Korkeakoulut ovat OKM:n alaisia, ja niitä ohjataan nelivuotisilla tavoite- tai tulossopimuksilla.

Koulutuksen järjestäjien toimintaa ohjataan lainsäädännössä asetetuilla tavoitteilla ja opetussuunnitelmien perusteilla.

Hyvin suunniteltu on vasta puoliksi tehty

Vuonna 2012 selvitettiin, miten kansallisten kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen strategioiden toimeenpano on onnistunut. Selvityksen⁷ mukaan kansallinen työ on tuottanut laihoja tuloksia. Syitä tähän ovat:

- Riittämätön toteutussuunnitelma
- Organisaatioiden löyhä sitoutuminen ja muutosjohtamisen puute
- Epäselvät käsitteet ja konkretian puute, osaamisen ja tiedon johtamisen puute

Samat ongelmat on havaittu muuallakin. Asioita hoidetaan ainakin opetus- ja kulttuuriministeriössä, ympäristöministeriössä sekä työ- ja elinkeinoministeriössä, mutta vastuu kokonaisuudesta ei kuulu kenellekään.

”Hallinnon yhteistyön pitäisi olla selkeämpää. Tarvitaan esimerkiksi OKM:n asettama toimielin, jolla on päätösvaltaa ja jossa kaikki hallinnon alat kokoontuvat yhteisen pöydän ääreen.” (Kati Vähä-Jaakkola, toiminnanjohtaja, Suomen Ympäristökasvatuksen Seura) (Niina Mykrä, toiminnanjohtaja, Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto)

Koska asia ei ole oikein kenenkään vastuulla, ei myöskään resursseja ole varattu riittävästi. Heikko resursointi voi johtaa siihen, että kansainvälisiä sopimuksia ja kansallisia sitoumuksia ei tunneta riittävästi.

”Ministeriöstä puuttuu henkilöresursseja. Meillä ei ole yhtään virkamiestä, jonka päätyö kestävän kehityksen kasvatus olisi, vaan kaikilla on monta muutakin asiaa. Jos toimenpiteitä halutaan lisää, pitäisi olla henkilöresurssejakin.

Yleinen tuntemus ei ministeriön johdossa ole kovin syvälinen. Tiedetään, että sitoumuksia on, mutta sisältöjä ei tunneta yksityiskohtaisesti.” (Henni Axelin, ylitarkastaja, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Keskeiset ministeriöt käyttävät samasta toiminnasta eri käsitteitä (ks. s. 44). Vuoden 2012 selvityksen mukaan tämä voi olla yhtenä taustatekijänä sille, ettei kestävän kehityksen kasvatus ole löytänyt paikkaansa Suomessa. Kun tärkeälle asialle ei ole hallinnossa osoitettua selkeää paikkaa, korostuu kolmannen sektorin rooli olla työntämässä asiaa eteenpäin ja tuke-massa käytännön työtä kentällä.

”Kataisen hallitusohjelman ympäristökasvatusta koskevat kirjaukset saatiin aikaan järjestöjen yhteistyöllä ja kansanedustajaehdokkaita aktiivisesti

lobbaamalla. Suorat kontaktit ehdokkaisiin ja suora kontakti myös hallitus-neuvotteluihin olivat onnistumisen edellytyksiä.” (Niina Mykrä, toiminnanjohtaja, Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto)

Alueellinen ja paikallinen toiminta

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot ovat merkittäviä toimijoita kestävän kehityksen kasvatuksen käytännön työn tukemisessa ja opettajien osaamisen lisäämisessä.

”Pirkanmaan ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä PYY ja sen työvaliokunta Pyrstö ovat hyvin aktiivisia alueellisia toimijoita. Verkostossa on mukana edustajia valtionhallinnosta, kunnista, kouluista, nuorisokeskuksista, järjestöistä ja yrityksistä sekä yksityishenkilöitä. PYY antaa innostusta ja vertaistukea jäsenilleen. Siihen on liittynyt jo yli sata ympäristökasvatuksesta kiinnostunutta henkilöä eri puolilta Pirkanmaata.” (Annukka Alppi, rehtori, Mahnalan Ympäristökoulu)

Lue lisää alueellisista ympäristökasvatusverkostoista sivulta 94.

LYKE-verkosto

Luonto- ja ympäristökasvatusta sekä kestävän elämäntavan kasvatusta tukevien toimijoiden LYKE-verkosto⁸ toimii alueellisella ja kunnallisella tasolla päiväkotien ja koulujen tukena. Verkoston tarkoituksena on saat-
taa yhteen toimijoita, jotka voivat tarjota tukea ja ohjelmia päiväkotien ja koulujen luonto- ja ympäristökasvatukseen sekä kestävän elämäntavan kysymyksiin.

Verkostoon kuuluu luonto- ja ympäristökouluja, valtakunnallisia nuorisokeskuksia, Metsähallituksen luontokeskuksia ja leirikeskuksia. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että jokaisella Suomen päiväkodilla ja koululla on paikka, josta saa tukea kestävän kehityksen kasvatuksen kysymyksiin.

Kuntataso – mahdollisuudet vaikka mihin

Kunnilla ja yksittäisillä toimipisteillä on suuri valta oppilaitosten, koulujen ja päiväkotien kestäväen kehityksen toiminnan toteuttamisessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus eivät voi velvoittaa yksittäisiä toimijoita. Kuntaliitolta ja kunnilta toivotaankin aktiivista otetta asian edistämiseksi.

”Kuntaliitolla olisi mahdollisuus vaikuttaa kuntakohtaisiin opetussuunnitelmiin paremmin kuin esimerkiksi Opetushallituksella. Jos kunta on sitoutunut kestäväen kehityksen työhön, silloin myös koulut sitoutuvat työhön.” (Henni Axelin, ylitarkastaja, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Kestäväen kehityksen kasvatus näkyykin monien kuntien omassa opetussuunnitelmissa.

Esimerkiksi Helsingin peruskoulujen arvopohjaan kuuluu kestäväen kehitykseen sitoutuminen sekä kasvaminen ottamaan vastuuta ympäristöstä ja tulevaisuudesta. Aihekokonaisuus *Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta* näkyy oppimisympäristössä ja toimintakulttuurissa, työtavoissa, oppilaiden osallisuudessa, ohjauksessa ja oppilashuollossa. Kaikilla kouluilla on myös ympäristöohjelma.

Aihekokonaisuus voi toteutua esimerkiksi seuraavien teemojen kautta:
luokat 1–2: Iloa ympäristöstä ja ympäristölle
luokat 3–4: Ympäristön tutkiminen ja vaaliminen
luokat 5–6: Elämä kaupunkiympäristössä
luokat 7–9: Kriittinen kuluttaja tulevaisuuden rakentaja.⁹

Hämeenkyrön perusopetuksen arvoperustaan kuuluvat ihmisen ja ympäristön vuorovaikutussuhteen ymmärtäminen ja kunnioittaminen sekä kestäväen kehityksen periaatteen noudattaminen. Sekä valtakunnallisen että kunnallisen arvopohjan tulee näkyä koulujen arkipäivässä, opetuksen tavoitteissa, oppiaineiden sisällöissä ja kasvatuksessa kauttaaltaan.¹⁰

Koulujen mahdollisuudet toteuttaa kestäväen kehityksen kasvatusta opetuksessa ja koulun toimintakulttuurissa ovat hyvät. Opetusohjelma sekä kansalliset ja kunnalliset strategiat tukevat työtä, ja rehtoreilla on mahdollisuus päättää koulun opetuksellisista painopisteistä ja rahan käytöstä.

Vapaudella on hyvät ja huonot puolensa. Koulu voi lähteä todella edistämään asiaa ja tehdä paljon. Toisaalta on mahdollista jättää asia suunnitteen siihen mitä lähinnä biologian oppikirjat sisältävät.

”Yksittäisellä koululla on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa toimintakulttuuriinsa sekä kasvatus- ja opetussisältöihin. Tärkeintä on, että toiminta perustuu opetussuunnitelmiin. Tämä on yksi suomalaisen koulujärjestelmän

menestyksen salaisuuksia. Toimimme luottamusyhteiskunnassa, jossa hyvin koulutetuille työntekijöille annetaan mm. pedagogista vapautta ja luotetaan heidän ammattitaitoonsa ylintä opetushallintoa myöten.” (Annukka Alppi, rehtori, Mahnalan Ympäristökoulu)

“Ei ympäristökasvatus sinänsä vaadi lisäresursseja, se on osa opetus- ja kasvatustyötä. Alussa, kun opetussuunnitelmaa tehtiin, ympäristötyö tuntui ehkä ylimääräiseltä. Asiasta keskusteltiin työyhteisössä ja todettiin, että se on osa koulun OPSia ja opettajan perustyötä, ja kielteinen asenne on nyt hävinnyt. Joka lukuvuosi tehdään koulun toimintasuunnitelma, johon kirjataan ympäristötavoitteet. Väki on meillä hyvin sitoutunutta.” (Osmo Korhonen, rehtori, Torpparinmäen peruskoulu)

Esimerkkinä

Torpparinmäen peruskoulu

Torpparinmäen peruskoulu, Helsinki

Luokka-asteet 1–9

Oppilaita n. 360

Opetushenkilökuntaa 34

Muuta henkilökuntaa 14

<http://www.hel.fi/hki/torppk/fi/Etusivu>

Torpparinmäen peruskoulu on ollut ympäristöpainotteinen perustamisestaan eli vuodesta 1999 alkaen. Kestävä kehitys on vahvasti esillä koulun opetussuunnitelmassa. Lisäksi koulun toiminta-ajatukseen on kirjattu, että oppilaita kasvatetaan suvaitsevaisuuteen ja ympäristövastuullisuuteen. Keskeistä on oppia ympäristövastuullisen ja terveen elämän taitoja. Koulun lähiympäristö luonto- ja kulttuuriperintökohteineen mahdollistaa koulun painoalueen monipuolisen toteuttamisen.

Jo ensimmäisenä toimintavuotena koulun salkoon nousi Vihreä lippu. Koulun ympäristötoimintaa ylläpitävät oppilaiden Vihreä lippu -raati ja aikuisten ympäristötiimi. Oppilaat myös toimivat opettajina kouluttaen opettajia, koulun muuta henkilökuntaa ja muidenkin koulujen opettajia ympäristöasioissa.

”Kestävän kehityksen kasvatusta on osa jokaisen opettajan työtä. Kokonaiskuvan saamiseksi olemme käyneet läpi, mitä eri oppiaineissa tehdään ympäristökasvatukseen liittyen. Se mahdollistaa eri aineiden opettajien yhteistyön. Syksyisin opettajat tekevät henkilökohtaiset pedagogiset tavoitteet alkavalle lukuvuodelle. Tavoitteita asetetaan myös ympäristökasvatuksen edistämiseen liittyen.” (Osmo Korhonen, rehtori, Torpparinmäen peruskoulu)

Esimerkkinä

Mahnalan Ympäristökoulu

Mahnalan Ympäristökoulu, Hämeenkyrö

Luokka-asteet 1-6

Oppilaita n. 100

Opetushenkilökuntaa 10

Keittäjä ja talonmies

<http://www.hameenkyro.fi/palvelut/kasvatus-ja-opetus/perus-opetus/alakoulut/mahnalan-ymparistokoulu/>

Mahnalan Ympäristökoulu on nimestään huolimatta perusopetuksen opetussuunnitelman mukaista opetusta antava Hämeenkyrön kunnan koulu. Kestävä kehitys ja ympäristökasvatus ovat olleet olennainen osa koulun arvoja, toimintakulttuuria ja arkea 1990-luvulta alkaen.

- Koulun opetussuunnitelman mukaisesti oppilaat tutustuvat omaan luonto- ja kulttuuriympäristöönsä sekä kulttuurimaisemaansa tavoitteellisesti. Pienimmät käyvät pihapiirissä ja lähikylissä, isommat tutustuvat elinkeinoihin ja ekosysteemeihin sekä kulttuurisesti ja arkeologisesti arvokkaisiin kohteisiin.
- Lähimaatilayhteistyö on tärkeä toiminnan muoto. Sadonkorjuu niin lähitiloilta, koulun puutarhasta kuin lähimetsistäkin kuuluu luontevasti koulutyöhön.
- Koulussa tarjotaan luomu- ja lähiruokaa.

”Mahnalan mallissa on pitkälti kyse omasta halusta kehittää toimintaa kestävässä kehityksen saralla. Ehkä suurimmat haasteet ovat olleet lähi- ja luomuraaka-aineiden säilyttäminen ja lisääminen kouluaterioilla. Ongelmia on tullut eteen, koska kunnan hankintatoiminta ja EU:n säädökset ovat tiukentuneet. Tulee tarttua haasteisiin ja etsiä uusia polkuja jatkaa hyväksi todettua toimintaa. Esimerkiksi voidaan asettaa tarjouskilpailussa etusijalle ympäristöhyödyt ja tuoreus tai voidaan lähteä pilotoimaan lähiruokahanketta, jolloin voidaan rikkoa raja-aitoja hallitusti.” (Annukka Alppi, rehtori, Mahnalan Ympäristökoulu)

◇◇◇◇

*Ympäristökasvatuksesta koulun arjessa kerrotaan tarkemmin julkaisussa *Mahnalan Ympäristökoulu – kestävästä kehitystä edistävää kasvatusta kouluarjessa ympäristökasvatuksen menetelmin.**

Esimerkkinä

Yrkeshögskolan Novia

Yrkeshögskolan Novia

Suomen suurin ruotsinkielinen ammattikorkeakoulu
Toimii Espoossa, Turussa, Tammisaaressa, Vaasassa
ja Pietarsaaressa

Opiskelijoita n. 4 000

Henkilökuntaa n. 400

27 koulutusohjelmaa

<http://www.novia.fi>

Kestävä kehitys on yksi painopistealue Yrkeshögskolan Novian visiossa. Noviassa työskentelee ympäristövastaava, jonka tehtäviin kuuluu kestävä kehityksen edistäminen kaikissa toiminnoissa eli opetuksessa, tutkimus- ja kehitystoiminnassa sekä arkitoiminnoissa.

Noviassa kestävä kehitys on kytketty järjestelmään, johon kuuluvat laatu-, ympäristö- ja työterveysasiat. Järjestelmän päätavoitteena on kouluttaa vastuullisia ja ammattitaitoisia kansalaisia, jotka tekevät laadukasta työtä kestävä kehityksen periaatteet huomioon ottaen. Kun kestävä kehityksen työ on kytketty laatujärjestelmään, se saa suuremman painoarvon ja myös johdon huomion. Korkeakoulujen arviointineuvosto auditoi järjestelmän kuuden vuoden välein.

Auditointiraportin mukaan Novia on luonut toimivia mekanismeja

kestävän kehityksen ja etenkin sen ympäristönäkökulman sisällyttämiseksi läpäisevänä teemana suurimpaan osaan toiminnastaan. Toimijat ovat sitoutuneita ja vaikuttavat kehittämistyöhön aktiivisesti järjestelmällisen laatutyön kautta.

Käytännössä jokainen yksikönjohtaja sopii rehtorin kanssa vuositavoitteista, joihin kuuluu aina myös kestävän kehityksen tavoitteita. Yksikkökohtaiset tavoitteet ovat tärkeitä: asetetut tavoitteet etenevät – ja niitä ideoita, joita ei ole mainittu tavoitteissa, ei voida lähteä toteuttamaan.

Yhteistyötä tehdään monella saralla. Tärkeimmät yhteistyökumppanit kestävän kehityksen kasvatuksen edistämisen näkökulmasta ovat pohjoismaiset korkeakouluverkostot, jotka edistävät kestävän kehityksen koulutusta ja tutkimusta.

”Seuraamme, miten kestävä kehitys on sisällytetty opetussuunnitelmiin ja kursseihin. Kysymme myös opiskelijoilta vuosittain, onko kestävä kehitys opetuksessa riittävästi mukana. Opiskelijoilta pyydetään parannusehdotuksia, jotka otetaan huomioon opetuksen kehittämisessä.” (Tove Holm, ympäristövastaava)

Kestävän kehityksen kasvatusta kulttuurikasvatuksessa

Kulttuurisesti kestävään kehitykseen kuuluu luovuuden ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioitusta sekä vuorovaikutuksen edistämistä kulttuurien sisällä ja välillä. Tämä asettaa haasteita kaikille yhteiskunnan aloille, myös kulttuurialalle itselleen.¹¹

Kestävän kehityksen kasvatuksessa tavoitellaan kulttuurisen monimuotoisuuden ja monikulttuurisuuden arvostamista. Erilaisten kulttuuristen identiteettien hyväksyminen ja tukeminen luovat pohjan yhteisöllisyydelle ja yhteistyölle. Arkisen elämismailman sekä lähiympäristön kulttuuristen merkitysten tunnistaminen ja hyödyntäminen liittävät kestävä kehityksen kasvatukseen aitoon toimintaympäristöön.¹²

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa⁵ kulttuuri näkyy monin tavoin. Perusopetuksen tavoitteena on, että oppilaat oppivat omasta kulttuuristaan ja kulttuurien rikkaudesta. Lapsia, ja meitä kaikkia, ympäröi yhä monipuolisempi kulttuurinen ympäristö. Ymmärrys ja taidot tulevatkin tarpeeseen, ja opittavaa on paljon. Jotta kulttuuriympäristökasvatusta olisi monipuolista ja tavoitteisiin päästäisiin, täytyy resursseja löytyä muualtakin kuin perusopetuksen parista.

Kestävän kehityksen kasvatusta ja kulttuuriympäristökasvatusta ei ole resursoitu yhtä selkeästi kuin vaikkapa taidekasvatusta. Esimerkiksi hankerahoilla on kuitenkin saatu paljon aikaan. Toisaalta kestävä kehityksen kasvatusta on ammentanut monipuolisesta taide- ja kulttuurikasvatuksesta ja toisaalta taide- ja kulttuurikasvatusta puolelta on tuotu kestävä kehityksen laajempaa näkökulmaa.

“Kattavaa kulttuurikasvatusta on mahdollista toteuttaa, mikäli kunnan voimavaroihin yhdistetään yhdistysten osaaminen ja kuntalaisten taidot sekä tiedot.” (Anu Taivainen, Aurinkoinen Tulevaisuus ry)

Esimerkkinä

SaloPOLKU

Vuonna 2009 Salon kuntaliitoksen myötä kymmenen kunnan koulujen ja päiväkotien kulttuurikasvatus tuli yhtenäistää. Yksiköt olivat maantieteellisesti etäällä toisistaan ja toimintatavoiltaan erilaisia. SaloPOLKU kehitettiin Opetushallituksen myöntämällä oppimisympäristöjen kehittämishallinnalla. Myös kunta osallistui rahoitukseen kuntien yhdistymisavustuksella.

Polkuun haettiin mallia Espoon, Helsingin ja Turun kulttuuripoluista. SaloPOLKU-mallin laaja-alaiseen kulttuurikasvatukseen otettiin mukaan taide- ympäristö-, liikunta- ja kirjastokasvatus. Kolmen vuoden hankeajankautana kouluihin, päiväkoteihin ja nuorisotiloille kehitettiin paikallisesti ja valtakunnallisesti kiinnostavia malleja, joiden avulla tuotettiin vuodelle 2012 kustannustehokasta toimintaa. Toiminta perustui yhteistyön hengessä luomiseen ja voimavarojen yhdistämiseen.

SaloPOLKU rakentui vuosittaisista teemoista, joiden toteutus suunniteltiin päiväkotien- ja koulukohtaisesti:

- Minä – Itsetunnon vahvistaminen
- Me – Yhdessä toimiminen
- Aika – Ymmärrys juurista
- Ympäristö – Vahva suhde luontoon ja kulttuuriympäristöön
- Tuttu–Vieras – Taito elää moniarvoisessa maailmassa.

Paikalliset taiteilijat toteuttivat teemoihin kytkeytyviä projekteja kouluissa ja päiväkodeissa yhdessä lasten kanssa lapsilähtöisesti. Erityisoppilaiden ja eri ikäryhmien huomioonottaminen onnistui valituilla työskentelytavoilla hyvin.

SaloPOLKUa kehitettiin laajassa yhteistyössä. Salon kaupungin kulttuuripalveluiden kanssa työssä mukana olivat kaupungin teknisen toimen puisto-osasto, museopalvelut ja kirjastot, Aurinkoinen tulevaisuus ry, Rouskis Oy, Ekotori ja 4H sekä Salon ulkopuolelta mm. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus, Valonia ja Vantaan kaupunki.

SaloPOLKU päättyi vuoden 2013 alussa osana kaupungin säästötoimenpiteitä. Ilman rakenteita säännöllinen toiminta ei sellaisenaan jatku, mutta hankkeen saavutuksista on jatkossakin iloa ja hyötyä:

- Päiväkotien ja koulujen kokemus ja osaaminen
- Kulttuurikasvattajien ja museoiden kasvatuksellinen osaaminen ja kulttuuriympäristötietoisuus
- Yhdistysten osaaminen ja halu jatkaa työtä
- Paikallisten osajien verkostoituminen

Esimerkkejä toteutetuista projekteista: www.salopolku.com

”Toiminta on viety ensisijaisesti lasten luo, heidän omaan toiminta- ja lähiympäristöönsä. Lähiluonnon ja yhteisöllisyyden arvostus on lisääntynyt. Toiminnassa on syntynyt paikallisten taiteilijoiden, yhdistysten ja osajien verkosto. Kunnan sisällä on rakentunut toimialarajat ylittävä yhteistyö ja olemassa olevia resursseja on ohjattu yhteen tavoitteeseen.” (Elina Välttilä, tuottaja, SaloPOLKU-hanke)

Esimerkkinä

Kulttuurikasvatusohjelma POLKU

Innostuneen ja avoimen yhteistyön myötä SaloPOLKU-hankkeen rinnalle kasvoi monia muitakin hankkeita, joissa mm. rakenneltiin päiväkotien pihoja, tuotettiin leikkipihakortteja ja avattiin materiaalipankki.

Osana Salon kansalaisopiston Ympäristöteatteri-hanketta tuotettiin kulttuurikasvatusohjelma POLKU, joka antaa käytännöllisiä työkaluja kulttuurikasvatukseen ja huomioi kaikissa kohdissaan kestävän kehityksen eri ulottuvuudet.

Kulttuurikasvatusohjelma POLKU

POLKU on työkalu kestävän kehityksen, perusopetuksen opetussuunnitelman aihekokonaisuuksien ja varhaiskasvatuksen orientaatioiden toteuttamiseen.

POLKUA voi toteuttaa myös yksittäisen koululuokan tai päiväkotiryhmän omana vuosiohjelmana. POLUN selkärankana ovat kestävän kehityksen taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja ekologinen ulottuvuus.

Taloudellinen ulottuvuus – Nuukuus

- Materiaalien kierto ja säästäväisyys
- Läheltä löytyvän arvostaminen

Kulttuurinen ulottuvuus – Vaikuttaminen

- Lapsi kulttuurivaikuttajana
- Aikuisen rooli taustalla

Sosiaalinen ulottuvuus- Auttaminen

- Yhdessä tehtävät teot
- Läheltä löytyvä apu ja tuki
- Keinotekkoisten rajojen ylittäminen

Ekologinen ulottuvuus- Vastavuoroisuus

- Maailma on kokonaisuus
- Tekoni ovat kauaskantoisia

Lue lisää: <http://salopolku.ning.com>

Tämän luvun tietojen lähteinä ovat tekstissä mainittujen tahojen verkkosivut, asiantuntijahaastattelut sekä sivulla 114 listattu kirjallisuus.

Kestävän kehityksen kasvatusta alueilla ja kunnissa

Keski-Suomessa Kesytyshanke on tehnyt monipuolista työtä maakunnan tasolla ympäristötietoisuuden ja kestävän kehityksen edistämiseksi kunnissa.

Lounais-Suomessa on toimiva alueellinen ympäristökasvatusverkosto, joka on edelläkävijänä laatinut alueellisen ympäristökasvatusstrategian. Turun kaupunki puolestaan tarjoaa esimerkin kestävän kehityksen ohjelmatyöstä sekä Ekotukitoiminnasta.

Selvitimme, miten kansainvälinen ja kansallinen ohjaus vaikuttavat alueelliseen ja kunnalliseen kestävän kehityksen kasvatukseen työhön.

Haastattelut

Stella Aaltonen, hankejohtaja, *Turun kaupunki*

Jaana Itälä-Laine, suunnittelupäällikkö, *Varsinais-Suomen kestävän kehityksen ja energia-asioiden palvelukeskus Valonia*

Timo Juvonen, ympäristösuunnittelija, *Varsinais-Suomen liitto*

Anna-Liisa Kiiskinen, kehittämisspäällikkö, *Keski-Suomen ELY-keskus*

Marjut Mikkola, ylitarkastaja, *Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto*

Niina Mykrä, toiminnanjohtaja, *Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto*

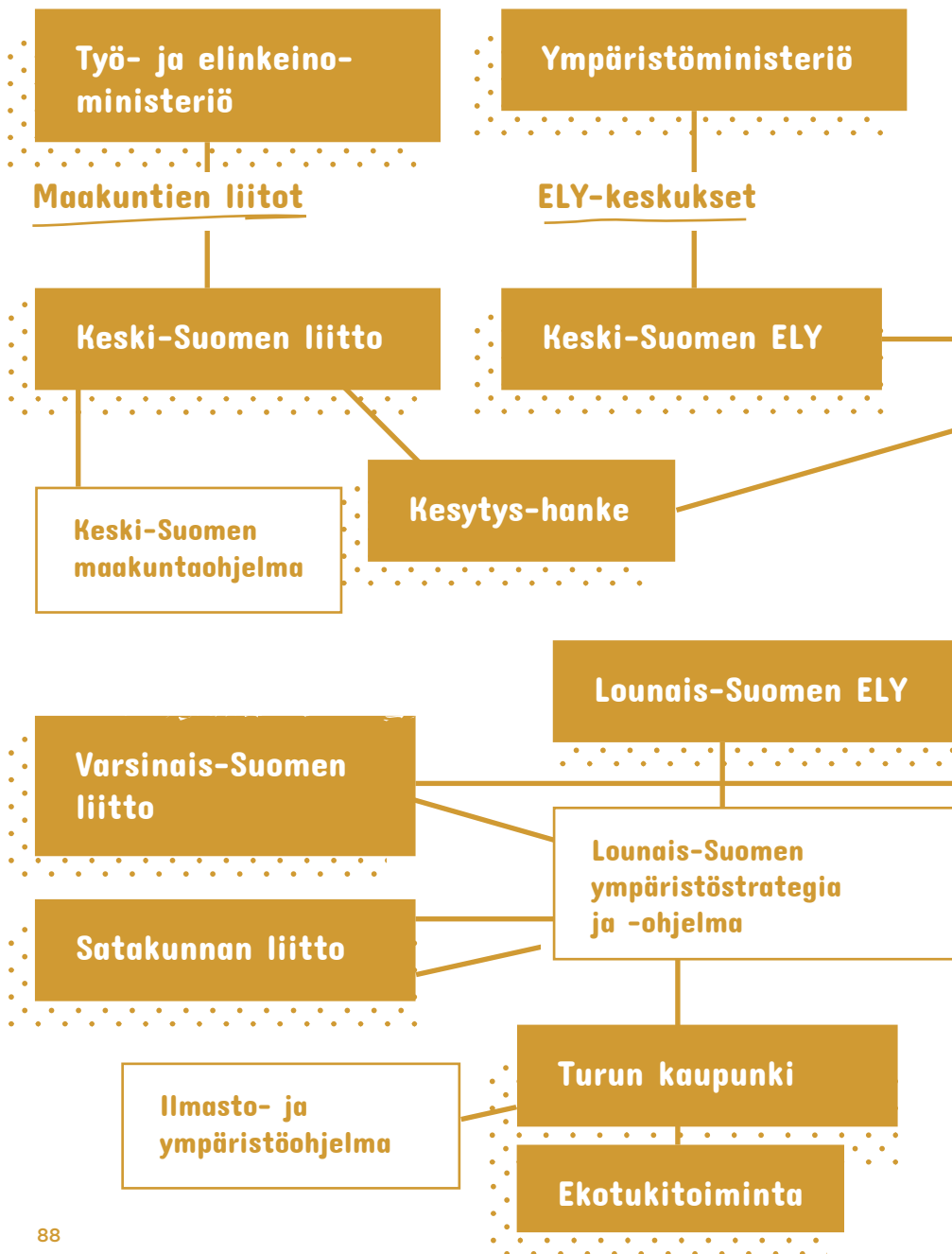
Pirjo Rinne, ympäristökasvatuksen koordinaattori, *Varsinais-Suomen kestävän kehityksen ja energia-asioiden palvelukeskus Valonia*

Tarja Savea-Nukala, ympäristölupavastuualueen johtaja, *Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto*

Eija Syrjälä, projektipäällikkö, *Kesytyshanke*

Kati Vähä-Jaakkola, toiminnanjohtaja, *Suomen Ympäristökasvatuksen Seura*

Reima Väliavaara, ympäristöpäällikkö, *Keski-Suomen liitto*

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot

Keski-Suomen
ympäristökasvatusverkosto
KYKY

Sateenvarjoryhmä

Lounais-Suomen
ympäristökasvatus-
strategia

Haavi

Kansainvälinen ohjaus

Agenda 21 ja Rio+20

Alueellisen ympäristökasvatustyön juuret ovat YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 21:ssä.¹ Alueellisten yhteisöjen roolia kestävän kehityksen kasvatuksessa ja kestävän kehityksen edistämisessä painotetaan myös Rio+20-kokouksen loppuasiakirjassa.²

Kansallinen ohjaus

Kestävän kehityksen kasvatuksen kansallinen ohjaus on jakautunut monelle taholle. Vastuuta on opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi myös muilla ministeriöillä, kuten ympäristöministeriöllä sekä työ- ja elinkeinoministeriöllä. Aluehallintouudistuksen myötä tilanne maakunnissa sekoittui entisestään, kun ympäristökeskusten vastuuta tulivat jakamaan ELY-keskusten lisäksi maakuntien liitot ja aluehallintovirastot. Avuksi tarjotaan monissa kansallisissa ohjelmissa ja tavoitteissa toimijoiden välistä verkostoitumista. Verkostot auttavat arjen toimijoita ja lisäävät yhteistyötä, mutta nekin tarvitsevat toimiakseen selkeyttä ja osoitettuja toimintaresursseja.

Aluehallintouudistus

Vuoden 2010 aluehallintouudistuksen myötä vastuu kestävän kehityksen kasvatuksesta jakautui aluehallintovirastojen (AVI), elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY) ja maakuntien liittojen kesken. Toimijoiden käsitys tehtävänjaosta ei kuitenkaan ole selkeä ja se vaihtelee alueittain. Toteutuksen haasteet liittyvät myös resurssien ja hyvien kontaktien puutteeseen.

”Aluehallintouudistus ei ole edistänyt ympäristökasvatuksen asemaa.”
(Anna-Liisa Kiiskinen, kehittämispäällikkö, Keski-Suomen ELY-keskus)

Myös toimijoiden välinen yhteistyö on lähtenyt vaihtelevasti käyntiin, ja monin paikoin sille haetaan vielä muotoa. Toimiviakin esimerkkejä onneksi on.

”Yhteistyö ELY-keskuksen kanssa on nykyisin tärkeimpiä voimavaroja maakunnallisessa ympäristökasvatustyön edistämisessä.” (Reima Väliavaara, ympäristöpäällikkö, Keski-Suomen liitto)

Vastuut kuntien ympäristökasvatustyön tukemisessa

Maakunnan liitto

- Vastuu ympäristökasvatuksen koordinoinnista
- Ohjelmien suunnitteluprosessin käynnistäminen

ELY-keskus

- Vastuu alueellisten verkostojen kokoamisesta
- Asiantuntijarooli: ympäristötiedon tuottaminen
- Ympäristötietoisuuden lisääminen ja kehittäminen
- Viestintä
- Keski-Suomen ELY-keskus koordinoi ympäristökasvatusta valtakunnallisella tasolla

Aluehallintovirasto

- Ei selkeää vastuuta
- Asiantuntijarooli
- opettajien täydennyskoulutus

Laki alueiden kehittämisestä

Laki alueiden kehittämisestä³ linjaa maakuntien liittojen vastuulle alueellisten laaja-alaisten luonnonvarojen ja ympäristöä koskevien suunnitelmien

en suunnitteluprosessien käynnistämisen, siihen liittyvän yhteistyön johtamisen sekä suunnittelun yhteensovittamisen maakunnan suunnittelun kanssa.

Ympäristökasvatusta ei mainita laissa, mutta lakiehdotuksen perusteluissa⁴ maakuntien liitojen koordinoitavaksi kuuluvat:

- Alueellinen ympäristöohjelma
- Alueelliset kulttuuriperintöohjelmat
- Alueelliset ympäristötietoisuus- ja ympäristökasvatussuunnitelmat.

Lakia alueiden kehittämisestä uudistetaan parhaillaan ja lakiin on luvassa täsmennyksiä. Toivottavaa on, että jatkossa vastuutahot ja -henkilöt sekä yhteistyön muodot määritellään tarkemmin.

“On tärkeää, että aluehallinnon eri toimijoiden vastuut ympäristökasvatusasioissa ovat selkeästi määritelty ja että yhteistyö toimii.” (Kati Vähä-Jaakkola, toiminnanjohtaja, Suomen Ympäristökasvatuksen Seura)

LANUKE

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa (LANUKE)⁵ opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle annetaan ympäristökasvatustoimijoiden verkostoitumisen tukeminen. Ympäristöministeriö puolestaan vastaa ympäristökasvatusta ja -valistusta edistävien alueellisten kehittämishankkeiden tukemisesta.

Vihreä kirja

Suomen kestävä kehityksen toimikunnan koulutusjaoston laatimassa Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiassa ja sen toimeenpanosuunnitelmassa vuosille 2006–2014⁶ – eli tuttavallisemmin Vihreässä kirjassa – todetaan, että kasvattajat tarvitsevat pysyvää tukea kestävä kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa.

Tueksi Vihreässä kirjassa esitetään alueellisia ympäristökasvatusverkostoja ja kehittämiskeskuksia. Ne voivat kartoittaa yhteistyön ja asiantuntijatuen tarpeita ja mahdollisuuksia, kerätä ja levittää hyviä käytäntöjä, antaa tiedollista ja menetelmällistä tukea sekä organisoida kehittämistyötä ja yhteydenpitoa.

Vuosikymmenstrategia

Myös Suomen kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategiassa painotetaan verkostoitumista ja yhteistyön lisäämistä⁷. Poikkitieteellisiä asiantuntijaverkostoja halutaan lisätä paikallisella, kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla. Yhteistyötä kehitetään myös muiden yhteiskunnan alojen kanssa.

Tavoitteet todeksi

Vastuu kestävästä kehityksen kasvatuksesta on jakautunut useille tahoille niin valtion- ja aluehallinnossa kuin kunnissakin. Ohjaavat asiakirjat antavat perustan kestävästä kehityksen kasvatuksen työlle ja mahdollistavat erilaiset toimenpiteet. Olennaista on, että asiakirjojen linjaukset ja tavoitteet tehdään tunnetuiksi ja että asiakirjojen tavoitteet jalkautetaan kaikilla tasoilla omiin ohjelmiin ja rakenteisiin. Tarvitaan tavoitteiden konkreettisuutta, tavoitteisiin sitoutumista ja toiminnan läpinäkyvyyttä.

Jotta tavoitteisiin päästäisiin, tarvitaan riittävästi henkilöresursseja. Nykytilanteessa abstrakteja tavoitteita on runsaasti, mutta tämä ei näy vastuhenkilöiden työajassa. Resurssien puutetta on osittain onnistuttu paikkaamaan alueellisella yhteistyöllä.

Hankkeet auttavat edistämään tärkeäksi koettuja asioita, erityisesti kun käytössä on niukasti henkilöresursseja. Jatkuvuuteen tulee kuitenkin kiinnittää huomiota. Myös hankkeiden päätyttyä tarvitaan aktiivisuutta ja resursseja tulosten hyödyntämisessä ja työn jatkamisessa. Alueellisten ympäristökasvatusverkostojen, maakuntien liittojen, ELY-keskusten ja kuntien vastuunottoa tarvitaan.

Alueellinen toiminta

Alueelliset ympäristökasvatusstrategiat

Alueellisissa ympäristökasvatusstrategiassa määritellään tavoitteet ja linjaukset, joilla pyritään ympäristökasvatuksen roolin vahvistamiseen, ympäristökasvatusosaamisen lisäämiseen sekä ympäristökasvatustoiminnan vakiinnuttamiseen ja resurssien turvaamiseen. Alueellinen ympäristökas-

vatusstrategia voi olla itsenäinen kokonaisuutensa tai kuulua osana esimerkiksi maakuntaohjelmaan.

Käytännössä alueelliset ympäristökasvatusstrategiat, siltä osin kun niitä on toteutettu, on laadittu alueellisten ympäristökasvatusverkostojen voimin. Yhteistyöverkostoissa onkin laajaa alueellista osaamista ja asiantuntijuutta. Vain harvoilla alueilla on tällä hetkellä valmis ympäristökasvatusstrategia. Lounais-Suomen esimerkkiin voi tutustua sivulla 98.

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot saivat alkunsa osana ympäristöministeriön ja opetusministeriön yhteistä Maakuntarallia vuonna 2005, jolloin koottiin yhteen ympäristökasvatustyötä tekeviä tahoja maakunnittain.

Alueelliset ympäristökasvatusverkostot ovat maakunnan toimijoiden yhteenliittymiä. Verkostoissa voi olla edustajia valtionhallinnosta, kuntien eri toimialoilta, luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkostosta LYKEstä, nuorisokeskuksista, järjestöistä ja yrityksistä. Verkostojen tarkoituksena on koota toimijat yhteen ja toimia kivijalkana alueelliselle ympäristökasvatustyölle. Verkostoissa vaihdetaan tietoja ja kehitetään uutta.

Alueellisten ympäristökasvatusverkostojen kokoamisvastuu on Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnassa KULTUssa⁸ määritelty ELY-keskuksille. ELY-keskuksia koskeva lainsäädäntö⁹ velvoittaa keskuksia myös parantamaan ympäristötietoisuutta alueellaan. Toisaalta alueellisten ympäristötietoisuus- ja ympäristökasvatussuunnitelmien koordinointi on annettu maakuntien liitoille liittoja ohjaavan lain perusteluissa⁴.

Käytännössä ympäristökasvatusverkostojen kokoaminen vaihtelee alueittain eikä sille ole yhteistä toimivaa mallia.

“Kaikkialla verkostot eivät ole lähteneet toimimaan. Niillä alueilla maakunnan liitto ei välttämättä ole ottanut asiaa eteenpäin vietäväksi. Tämä, kuten monet muutkin ympäristökasvatukseen liittyvät käytännöt ja asiat, ovat usein henkilösidonnaisia. Mikäli vastaava henkilö on lomalla, kukaan ei hoida asioita.” (Anna-Liisa Kiiskinen, kehittämisspällikkö, Keski-Suomen ELY-keskus)

Esimerkkinä

Keski-Suomi ja Kesytyshanke

Keski-Suomen liitto ja maakuntaohjelma

Maakunnilla ei ole yhtenäistä tapaa hoitaa vastuuta ympäristökasvatuksen koordinoinnista. Keski-Suomen liitolle maakuntaohjelma on ympäristökasvatuksen mahdollistaja. Ympäristökasvatusta pidetään maakunnan kehittämisen tärkeänä osana. Ympäristökasvatusta edistetään yhteistoiminnan ja hankkeiden kautta.

Keski-Suomen liitossa on päätetty, että osa koordinaatiovastuusta hoidetaan ostopalveluna. Yhdessä ympäristöministeriön kanssa liitto rahoitti ympäristökasvatuksen kehityshanketta (Kesytyshanke) vuosina 2011–2012. Hanke suunniteltiin toteuttamaan maakuntaohjelman tavoitteita ja mm. luomaan maakunnallista mallia, jolla voidaan edistää kuntien ympäristökasvatustyötä ja myös seurata työn etenemistä.

Kesytyshanke

Kesytyshankkeen tavoitteena oli kehittää toimintamalli ympäristötietoisuuden ja kestävä kehityksen kasvatuksen edistämiseksi kaikissa Keski-Suomen kunnissa. Yhteistyötä ja verkostoja korostavalla toimintamallilla haluttiin helpottaa ja tehostaa ympäristökasvatusta sekä kuntien että maakunnan tasolla.

Hankkeessa koottiin maakunnan ympäristö-, kulttuuriympäristö- ja yrittäjyyskasvatustoimijoita laajaan verkostoon ajatuksella ”Koko kunta kouluttaa”. Taustalla on mm. Laukaan luontokoulun paikalliseen yhteistyöverkostoon perustuva toimintamalli.

Hankkeen tavoitteena oli myös luoda kuntien, aluehallinnon ja kolmannen sektorin yhteistyönä toimintamalli maakunnallista ympäristökasva-

tuksen kehittämis- ja palvelukeskusta varten. Mallin tavoitteena on olla siirrettävä muillekin alueille. Hankkeen päätyttyä toiveena on, että keskus voitaisiin toteuttaa Keski-Suomeen. Tämä onnistuu vain, jos kunnat ja aluehallinto näkevät toiminnan niin tärkeäksi, että lähtevät rahoittamaan sen toteutusta.

”Toiminnan vakiinnuttua palvelu- ja kehittämisskeskuksella voisi olla tietty vastuu ympäristökasvatuksen koordinoinnista, esimerkiksi johtaa laissa tarkoitettujen ohjelmien ja suunnitelman laatimisyhteistyötä.” (Reima Väli-vaara, ympäristöpäällikkö, Keski-Suomen liitto)

Kesytys-hankkeen aikana myös jalkautettiin YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansallisia tavoitteita Keski-Suomen kuntiin. Toiminta liittyi mm. koulujen ulkopuolisen osaamisen hyödyntämiseen, kestävästä kehityksen ohjelmien laatimiseen sekä kestävästä kehityksen työstä ulkoisen tunnuksen saaneiden koulujen ja oppilaitosten määrän lisäämiseen.

Hankkeessa myös järjestettiin tapahtumia ja näyttelyitä, koottiin ohjelmapankki alueen luonto- ja kulttuurikohteista sekä tuotettiin ympäristökasvatuksen opas kunnille ja aluehallintoon.

Keski-Suomen ympäristökasvatusverkosto KYKY sekä Jyväskylän Asukkaiden Paikallisagenda ry JAPA ovat jatkaneet Kesytys-hankkeen tavoitteiden edistämistä ja tulosten hyödyntämistä. Myös lisärahoitusta aiotaan hakea.

Kehittämistarpeita

Kesytys-hanke tuli tarpeeseen: kansainväliset ja kansalliset tavoitteet eivät ole toteutuneet konkreettisesti Keski-Suomen kunnissa ja aluehallinnossa. Vastuunjaossa on kehittämisen varaa niin kunta- kuin aluetasolla.

”Vastuun epäselvyydet alkavat jo ministeriötasolta, jossa OKM ja YM pallottelevat asialla. Aluehallinnossa on myös epäselvyyksiä ja vastuut ovat tulkinnanvaraisia. Lisäksi resurssit ovat vähentyneet. Maakuntien liitoilla on vastuu ympäristökasvatuksen koordinoinnista, mutta asiaan ei ole vielä resursoitu tarpeeksi. Tämän takia Keski-Suomen liitto hoitaakin osan vastuusta ostopalveluna.” (Eija Syrjälä, projektipäällikkö, Kesytys-hanke)

Keski-Suomen kokemusten perusteella kestävästä kehityksen kasvatus voitaisiin saada paremmin koulujen toimintaan, jos OKM ohjaisi vastuun aluehallintovirastoihin. Sitä kautta aihe siirtyisi tulossopimuksiin ja vas-

tuualueisiin, ja kestävän kehityksen kasvatuksesta voitaisiin niissä muodostaa yksi selkeä kokonaisuus. Seurannan kehittämiseksi olisi luontevaa liittää kestävän kehityksen kasvatus osaksi ELY-keskusten vuotuisia kehittämiskeskusteluja kunnissa.

“Ruohonjuuritasolta katsottuna kenelläkään ei ole kunnassa selkeää vastuuta ympäristökasvatuksesta. Pääpaino on päivähoito- ja koulusektorilla, jotka vastaavat ympäristökasvatuksesta opetussuunnitelmien pohjalta. Ympäristönsuojelu osallistuu voimavarojensa mukaan koulujen tempauksiin ja vastaa osaltaan oppimisympäristöistä, ympäristöneuvonnasta ja -valistuksesta sekä tiedottamisesta. Nuorisotyö on heräämässä. Kunnissa on rakennettua ympäristöä koskevia kulttuuriympäristöohjelmia, joilla on edistetty kulttuuriympäristökasvatusta. Yrittäjyyskasvatuksessa ei vielä ole osattu hyödyntää yritysten ympäristövastuuta.” (Eija Syrjälä, projektipäällikkö, Kesytyshanke)

Esimerkkinä

Lounais-Suomi

”Ympäristötietoisuuden lisääminen on tunnistettu Varsinais-Suomen maakunnan maakuntaohjelmassa. Lisäksi Varsinais-Suomella ja Satakunnalla on yhteinen Lounais-Suomen ympäristöstrategia ja -ohjelma. Siinä ympäristökasvatus on vielä vahvemmin esillä.

Varsinais-Suomen liitto on tehnyt pitkään yhteistyötä alueellisen paikkatietokeskuksen eteen. Se toimii mm. kanavana ympäristötietoisuuden levittämisessä. Sen alle on rakennettu myös alueellinen ympäristöportaali, jonka keskeisenä tehtävänä on ympäristökasvatus.” (Timo Juvonen, ympäristösuunnittelija, Varsinais-Suomen liitto)

Sateenvarjoryhmä

Lounais-Suomessa toimii vuonna 2008 perustettu Varsinais-Suomen ja Satakunnan yhteinen ympäristökasvatusverkosto Sateenvarjoryhmä, jonka tarkoituksena on edistää paikallista ympäristökasvatuksen osaamista ja vakiintumista. Lounais-Suomen ympäristöohjelma¹⁰ on ryhmän toimintaa ohjaava asiakirja. Ympäristöohjelman yhtenä painopisteenä on ympäristökasvatuksen ja -tietoisuuden edistäminen sekä vuorovaikutuksen ja yhteistyön lisääminen ympäristöasioissa.

Sateenvarjoryhmään on koottu alueellisia tahoja, jotka voivat omassa toiminnassaan tuoda esiin ympäristökasvatuksen merkitystä ja siten mahdollistaa myös alueellisia resursseja ympäristökasvatukselle. Ryhmässä on edustajia mm. ELY-keskuksesta, maakuntien liitoista, Valoniasta, korkeakouluista, kunnista, Metsähallituksesta, museoista ja järjestöistä.

Ryhmän keskeinen tehtävä on lisätä ympäristökasvatuksen tunnettuutta paikallisella tasolla ja löytää uusia resursseja ympäristökasvatuksen toteuttamiselle. Tehtävän toteuttamisen avuksi Sateenvarjoryhmä on laatinut alueellisen ympäristökasvatusstrategian¹¹.

Haavi

Haavi – Varsinais-Suomen ympäristökasvatusyhdistys ry on Suomen Ympäristökasvatuksen Seuran ensimmäinen paikallinen jäsenyhdistys, joka on perustettu vuonna 2005. Haavi yhdistää ympäristökasvatuksesta kiinnostuneet henkilöt ja tahot, kuten opettajat, varhaiskasvattajat, järjestöaktiivit, virkamiehet, tutkijat, opiskelijat ja yrittäjät, toimimaan yhdessä ympäristökasvatuksen hyväksi. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää paikallista lasten, nuorten ja aikuisten ympäristökasvatustoimintaa, lisätä lasten ja nuorten ympäristötietämystä, antaa ympäristökasvatukseen tukea aatteellisesti ja toiminnallisesti sekä lisätä ympäristökasvattajien välistä yhteistyötä ja keskustelua. Haavi on Sateenvarjoryhmän aktiivinen jäsen.

Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia

Ympäristö osaksi arkea – Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia 2010–2016 on Varsinais-Suomen ja Satakunnan yhteinen alueellinen ympäristökasvatusstrategia, jonka on laatinut Sateenvarjoryhmä.

Ympäristökasvatusstrategiaa työstettiin maakuntalähtöisesti. Päävastuussa olivat Valonia ja ELY-keskus. Satakunnassa koottiin maakunnallinen suunnitteluryhmä, Varsinais-Suomessa puolestaan työtä teki pienempi, alueen keskeisten ympäristökasvatuksen toimijoiden työryhmä.

Strategia perustuu Agenda 21:stä tuttuun ajatukseen: *”Ajattele maailmanlaajuisesti – suunnittele alueellisesti – toimi paikallisesti.”* Tausta-aineistona on keskeisiä kansainvälisiä ja kansallisia asiakirjoja sekä nuorisolaki.

Strategian tavoitteet

- Tunnistaa ympäristökasvatuksen monimuotoisuus ja laaja-alaisuus: elinikäistä oppimista kaikille
- Lisätä paikallista osaamista ja vakiinnuttaa toimintaa
- Saada ympäristökasvatukselle lisää yhtenäistä alueellista vaikuttavuutta ja resursseja toimintaan.

Tarkoituksena on, että alueen toimijat, kuten koulut, päivähoido, kuntien virastot, seurakunnat ja maakuntien liitot, ottavat ympäristökasvatusstrategian osaksi omia toimintaohjelmiaan ja -suunnitelmiaan sekä tekevät yhteistyötä ympäristökasvatuksen edistämiseksi.

Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia on huomioitu uusissa alueellisissa ohjelmissa ja strategioissa. Strategian jalkauttamiseksi toteutettiin Lähellä-hanke¹².

Esimerkkinä

Turun kaupunki

Kestävän kehityksen työ Turussa

Kuntalain¹³ mukaan kunta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävää kehitystä alueellaan. Turussa toimintaa ohjaa Ilmasto- ja ympäristöohjelma 2009–2013¹⁴. Ohjelman yhtenä ohjaavana periaatteena on ympäristöosaamisen ja -vastuullisuuden lisääminen.

*“Turku lisää ympäristöosaamista ja -vastuullisuutta lasten, nuorten ja aikuisten ympäristökasvatuksen avulla. Näin edistetään ympäristönäkökoh-
tien huomioimista kaikkea toimintaa koskevissa päätöksissä ja valinnoissa.
Ympäristöosaaminen luo välttämättömän pohjan vihreän talouden elinkei-
noille.”* (Turun kaupungin Ilmasto- ja ympäristöohjelma 2009–2013)

Kunnan arvot ja arvojen mukaiselle työlle osoitetut resurssit eivät aina ole linjassa. Turussa kestävän kehityksen työlle ei ole omaa koordinaat-
toria, toisin kuin muissa Suomen suurimmissa kaupungeissa. Kestävän
kehityksen budjetointi mahdollistaa yhden henkilön 50 %:n työpanoksen,
johon kuuluu myös Ekotukitoiminnan kehittäminen. Operatiivisella ta-
solla kestävän kehityksen kotipesä kuitenkin puuttuu, eikä resursseja riitä
laajempaan toiminnan kehittämiseen ja yhteistyöhön muiden toimijoiden
kanssa.

Ympäristöosaamisen ja -vastuullisuuden lisäämiseen liittyvät päätavoitteet

Tavoite	Mittari	Resurssivaikutus
Päiväkodeista ja oppilaitoksista 30 %:lla on vihreä lippu tai muu ulkoinen tunnus kestävän kehityksen työstä v. 2013.	Ulkoisella kestävän kehityksen tunnuk-sella varustettujen osuus kaikista päivä-kodeista ja oppilai-toksista	Osallistumismaksu 100–500 €/yksikkö/ vuosi (yhteensä n. 15.000 €/vuosi). Tuottaa kustannus-säästöä jäte-, vesi- ja energiakuluissa.
Kaikkien hallinto-kuntien yksiköihin, liikelaitoksiin ja konserniyhtiöihin osoi-tetaan vähintään yksi ekotukihenkilö v. 2013 mennessä.	Ekotukihenkilöllä varustettujen osuus kaikista hallintokunti-en yksiköistä, liikelai-toksista ja konsernin yhtiöistä	Työaika suunnitte-luun, kouluttamiseen ja koulutukseen osallistumiseen

Ekotukitoiminta

Ekotukitoiminta on Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen kehittämä ja koordinoima toimintamalli ympäristöasioiden huomioimiseksi työpai-koilla. Työyhteisöihin nimetään ja koulutetaan ekotukihenkilöitä opasta-maan ja kannustamaan työtovereita ympäristön kannalta järkevämpiin toimintatapoihin. Vuonna 2006 alkanut Ekotukitoiminta on levinnyt Hel-singistä muualle Suomeen ja myös Viroon.¹⁵ Ekotukitoiminnan lisäämi-nen on yksi Suomen suurimpien kaupunkien kaupunginjohtajien perus-taman ilmastoverkoston tavoitteista.

Turun kaupungin ydinarvo on kestävä kehitys. Turussa Ekotukitoimin-ta on työkalu kaupungin kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Ekotukitoiminta on osa Turun kestävän kehityksen budjetointia.

Tarkoituksena on muodostaa laaja ja osaava ekotukihenkilöiden verkos-to ja sen kautta selkeitä muutoksia käyttäytymisessä. Toiminnan kahden ensimmäisen vuoden aikana Turussa koulutettiin lähes 250 ekotukihenki-

löö tasaisesti kaikille kaupungin toimialoille.

Ekotukitoiminnan tarkoituksena on edistää kestävä kehityksen toimia työpaikoilla. Ekotukihenkilö koulutetaan oman toimipisteensä ympäristötyön neuvojaksi ja kannustajaksi. Ekotukitoiminta on osa työyhteisön vuosittaista toiminnan suunnittelua ja arviointia.

”Ekotukitoiminta edellyttää, että organisaatio sitoutuu kestävä kehityksen edistämiseen ja että ekotukihenkilöllä on johdon tuki. Toiminnan avulla kestävä kehitys konkretisoidaan työyhteisön arjen käytäntöihin.” (Turun ilmasto- ja ympäristöohjelma 2009–2013)

Kannustamalla tuloksiin

Turun kaupungin sivistystoimialalla otettiin vuonna 2012 ensimmäisenä Suomessa käyttöön kannustinjärjestelmä, joka motivoi toimintayksiköitä säästämään sähköä muuttamalla arkisia toimintatapoja. Säästötalkoissa onnistuneet yksiköt palkitaan lisämäärärahoilla. Kannustinjärjestelmää toteutetaan kestävä kehityksen budjetoinnin kautta ja ekotukiverkoston avulla.

Yksinkertaisilla toimilla, kuten valojen ja laitteiden sammuttamisella, saadaan paljon aikaiseksi. Vuonna 2012 sähköä säästettiin 569 MWh. Saavutettujen säästöjen perusteella maksettiin ”kannustinporkkana” 37 yksikölle. Yksiköiden sähkönkulutusta verrattiin omaan edellisvuoden sähkönkulutukseen.

ET SYNTYVAT
DESSÄ SEKÄ
SA. MIETI MITÄ
MITEN HOIDAT

- Maailmanlaajuisuus
- Suuri kapasiteetti ja käyttömuoto
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus
- Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus

Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus

Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus

Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus

Maailmanlaajuisuus - Maailmanlaajuisuus

Kirjallisuus

Sanasto

Kirjalliset lähteet

1. AARNIO-LINNANVUORI, E. (toim.). 2005. *Luonto- ja ympäristökoulut Suomessa*. Esite. Ympäristökasvatuksen yhteistyöhanke. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
2. ANTTIROIKO, A. 2003. *Kansalaisosallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa*. Teoksessa: Bäcklund, P. (toim.), Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsingin kaupungin tietokeskus. Ss. 11–32.
3. AURA, S., HORELLI, L. & KORPELA, K. 1997. *Ympäristöpsykologian perusteet*. WSOY.
4. BERGHOLM, E-M. 2010. Lähiympäristö. Vihreä lippu -kansio. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura.
5. BERNINGER, K., TAPIO, P. & WILLAMO, R. 1996. *Ympäristönsuojelun perusteet*. Gaudeamus.
6. *Biologian sanakirja*. 2001. Tirri, R. ym. Uudistetun laitoksen 1. painos. Otava.
7. CANTELL, H. 2006a. *Aktiivinen kansalaisuus – nuoret ympäristövaikuttajina*. Teoksessa: Ojanperä, T. (toim.), Näkökulmia aktiiviseen kansalaisuuteen. Helsingin yliopisto. Viikin normaalikoulun julkaisuja 2. Ss. 43–59.
8. CANTELL, H. 2006b. *From Environmental Awareness to Responsibility: Challenges and Possibilities*. Teoksessa: Tani, S. (toim.), Sustainable Development through Education: Proceedings of the International Conference on Environmental Education. University of Helsinki, Department of Applied Sciences of Education. Research Report 268/2006.
9. CANTELL, H. (toim.). 2004. *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus,.
10. CANTELL, H. 2001. *Oppimis- ja opettamiskäsitteet maantieteen opetuksen ja aineenopettajakoulutuksen kehittämisen lähtökohtana*. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 228.
11. CANTELL, H. & KOSKINEN, S. 2004. *Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä*. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), Ympäristökasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Ss. 60–79.

12. CANTELL, H. & LARNA, R. 2006. *Ympäristövastuullisuus nuorten sanoissa ja teoissa*. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A1:2006.
13. *Ekokompassi*. Opas pk-yritykselle Ekokompassi-ympäristöjärjestelmän toteuttamiseen ja ylläpitoon. Ilmastoinfo. Saatavissa sähköisenä: www.ekokompassi.fi/ymparistojarjestelma/ekokompassi-opas/
14. ELONHEIMO, M. 2002. *Eletty luonto ja ymmärretty ympäristö – tutkimus kolmen sukupolven arkielämän luontosuhteista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos.
15. ENGSTRÖM, Y. 1982. *Perustietoa opetuksesta*. Valtiovarainministeriö.
16. GONZÁLES-GAUDIANO, É. 1999. *Environmental Education and Sustainable Consumption: The Case of Mexico*. Canadian Journal of Environmental Education 4:176–192.
17. GRETSCHEL, ANU. 2002. *Kunta nuorten osallisuusympäristönä*. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Studies in Sport, Physical Education and Health 85. Jyväskylän yliopisto.
18. HAILA, Y. & JOKINEN, P. (toim.). 2001. *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino.
19. HAKALA, H. & VÄLIMÄKI, J. 2003. *Ympäristön tila ja suojele Suomessa*. 2. painos. Gaudeamus.
20. HALINEN, I. & JÄRVINEN, R. (toim.). 2007. *Tulevaisuuskasvatus – passi tulevaisuuteen*. Opetushallitus. Saatavissa sähköisenä: www.oph.fi/download/46860_nettulevaisuuskasvatus2007.pdf
21. HEIKKINEN, E. 2003. *Luonto-opastus. Metsähallituksen osuus ympäristökasvatuksesta*. Teoksessa: Lovén, L., Ympäristökasvatus. Environmental Education. Seminaari Kolin kansallispuistossa 18.–19.4.2002. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 887.
22. HEINILÄ, V., LILJA, H., SAARIKIVI, R. HUVILA, H. & MORITZ, M. 2010. *Kestävän asumisen työkalupakki vuokratilayhtiöille*. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. Saatavissa sähköisenä: www.4v.fi/tyokalupakki
23. HELNE, T., HIRVILAMMI, T. & LAATU, M. 2012. *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*. Kelan tutkimusosasto. Saatavissa sähköisenä: helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34643/Sosiaalipolitiikka_rajallisella_maapallolla.pdf?sequence=4
24. HUNGERFORD, H. & VOLK, T. 1990. *Changing learner behaviour through environmental education*. The Journal of Environmental Education 21(3).
25. HUTTUNEN, L. 1997. *Arvojen selkiyttäminen – harjoituksia eettisen kulutuskäyttäytymisen kehittämiseksi*. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. Saatavissa sähköisenä: www.kierratyskeskus.fi/files/63/Arvoselkeytysarjoituksia.pdf
26. JOENSUU, M. 2004. *Vihreä lippu liehumaan! – Päiväkotien ja koulujen ympäristöohjelma*. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), Ympäristökasvatuksen käsikirja. Ss.146–152.
27. JOKINEN, P. 2001. *Ympäristöhallinto poliittisena toimijana*. Teoksessa: Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.), Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino.

28. JUHOLIN, E. 2001. *Communicare! Viestintä strategiasta käytäntöön*. Inforviestintä.
29. JÄRVINEN, R. (toim.). 2004. *Yhteiskuntavastuu – Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen*. Tampere University Press.
30. *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014*. 2006. Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjasto. Suomen kestävän kehityksen toimikunta, Helsinki. Saatavissa sähköisenä: www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48169&lan=sv
31. KIILAKOSKI, T. 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa: Gretscher, A. & Kiilakoski, T. (toim.), *Lasten ja nuorten kunta*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77.
32. KIISKINEN, A.-L. 2001. *Ympäristöhallinto vastuullisen elämäntavan edistäjänä*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 187.
33. *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012*. Suomen evl. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:1. Saatavissa sähköisenä: [sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FE7B9AB5E16C67D8C22578680029A4E0/\\$FILE/KH_diplomik%E4sikirja_taitto_11%203.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FE7B9AB5E16C67D8C22578680029A4E0/$FILE/KH_diplomik%E4sikirja_taitto_11%203.pdf)
34. KIVIKURU, U. & KUMELIUS, R. (toim.). 1998. *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. WSOY.
35. *Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti*. 2005. Oikeusministeriön julkaisuja 2005:14. Saatavissa sähköisenä: www.om.fi/1146558416804
36. *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävän kehityksen strategia*. 2006. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. Saatavissa sähköisenä: www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=53983&lan=fi
37. KOLSTRÖM, T. 2010. Mitä ekosysteemipalvelut ovat? Teoksessa: Hiedanpää, J., Suvantola, L. & Naskali, A. (toim.), *Hyödyllinen luonto – Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana*. Vastapaino.
38. KONTTINEN, A. 1998. Ympäristö tietoisuudessa ja toiminnassa. Teoksessa: Koskinen, K. (toim.), *Sosiologisia karttalehtiä*. Ss. 277–290. Vastapaino.
39. KOSKI, E. 2008. Kulutus kasvaa, maapallo ei. Teoksessa: Portin, A. (toim.), *Kaikesta jää jälki – puheenvuoroja ympäristöä säästävistä valinnoista*. Kustannusosakeyhtiö Avain.
40. KOSKIAHO, B. 2002. Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa: Bäcklund, P. & Häkli, J. & Schulman, H. (toim.), *Osalliset ja osajaajat*.
41. KOSKINEN, S. 2010. *Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina – ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 98. Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.
42. KOSKINEN, S. 2007. Lähiympäristöön vaikuttavaa ympäristökasvatusta. Teoksessa: Gretscher, A. & Kiilakoski, T. (toim.), *Lasten ja nuorten kunta*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77.
43. KOSKINEN, S. & HORELLI, L. 2006. *Ympäristövastuullinen kansalaisuus kouluopetuksessa*.

Nuorisotutkimus 3/2006.

44. *Kulttuurisesti kestävä kehityksen käsitteiden koonti. Kulttuurisesti kestävä kehitys -hankkeen väliraportti 2012.* Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 2012.
45. *Kuluttajakompetenssien oppiminen – kuluttajakasvatuksen strategia. Ehdotus kuluttajakasvatuksen tavoitteiksi ja sisällöiksi.* TemaNord 2010:568. Pohjoismaiden ministerineuvosto.
46. KUMPULAINEN, K., KROKFORS, L., LIPPONEN, L., TISSARI, V. HILPPÖ, J & RAJALA, A. *Oppimisen sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä.* CICERO Learning, Helsingin yliopisto.
47. LAHTI, L.K. 2000. Ympäristökasvatuksen sekä ympäristö- ja luonnontiedon merkityseroista. Teoksessa: Enkenberg, J., Väisänen P. & Savolainen, E. (toim.), *Opettajatiedon kipinöitä. Kirjoituksia pedagogiikasta.* Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
48. LAININEN, E., MANNINEN, L. & TENHUNEN, R. 2006. *Näkökulmia kestäväään kehitykseen oppilaitoksissa.* OKKA-säätiö. Saatavissa sähköisenä: vanha.koulujaymparisto.fi/nakokulmia_kekeen.pdf
49. LAITINEN, M. & NURMI, K. E. 2003. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen suomalaisten elämäkertojen valossa. *Aikuiskasvatus* 2:122–132.
50. *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011.* 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus. Opetusministeriön julkaisuja 2007:41.
51. LATOUCHE, S. 2010. *Jäähyväiset kasvulle.* Like Kustannus.
52. LEHTINEN, E. & KUUSINEN, J. 2001. *Kasvatuspsykologia.* WSOY.
53. LEHTISALO, L. & RAIVOLA, R. 1999. *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle.* WSOY.
54. LEINO, A.-L. & LEINO, J. 1998. *Kasvatustieteen perusteet.* Uudistettu painos. Kirjayhtymä.
55. LEINO, A.-L. & LEINO, J. 1997. *Opettaminen ammattina.* Kirjayhtymä.
56. LEPPÄÄHO, M. 2011. *Eri ikäryhmien luontosuhteen erot ja biologian opetus.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos.
57. LOUKOLA, M.-L. 2007. *Kestävä elämäntavan oppiminen. Kestävä kehitys opetukseen, arkipäytäntöihin ja toimintakulttuuriin.* Käsikirja kouluille ja oppilaitoksille. Opetushallitus. Saatavissa sähköisenä: www.oph.fi/download/46869_Kestava_elamantapa.pdf
58. LOUKOLA, M.-L. 2005. Osallistuva kansalaisuus ja kestävä kehitys. Teoksessa: Houtsonen, L. & Åhlberg, M. (toim.), *Kestävä kehityksen edistäminen oppilaitoksissa.* Opetushallitus.
59. LUNDGREN, K. (toim.). 2012. *Ympäristöosaajat 2025 – tulevaisuuden osaamistarpeet ympäristöaloilla.* Suomen ympäristöopisto SYKLI. Saatavissa sähköisenä: static.ecome.fi/upload/1498/ymparisto_osaajat2025.pdf
60. LUOMI, A., PAANANEN, J., VIBERG, K. & VIRTÄ, L. 2010. *Keke koulussa – Kestävä kehityksen opas.* Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. Saatavissa sähköisenä: 4v.fi/files/4677/keke_koulussa_PDF.pdf

61. Luonto-opastuksen periaatteet. 2000. Metsähallitus.
62. Maastricht Global Education Declaration. *European Strategy Framework for improving and increasing global education in Europe to the year 2015*. Saatavissa sähköisenä: www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/GE-Guidelines/GEgs-app1.pdf
63. MANNINEN, J., BURMAN, A., KOIVUNEN, A., KUITTINEN, E., LUUKANNEL, S., PASSI, S. & SÄRKKÄ, H. 2007. *Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun*. Opetushallitus.
64. MANNINEN, L. & VERKKA, K. 2004. Suunnittelu ja arviointi ympäristökasvatuksessa. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus. Ss. 82–112.
65. MOT Kielitoimiston sanakirja. 2012. Kielitoimiston sanakirja & Kielikone Oy.
66. Museovirasto. 2011. *Eurooppalaisen kulttuuriperintöpolitiikan sanasto*.
67. NISKALA, M., PAJUNEN, T. & TARNA, K. 2009. *Yhteiskuntavastuun raportointi. Raportointi- ja laskentaperiaatteet*. KHT-Media.
68. NORDSTRÖM, H. 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Ss.116–142.
69. *Nykysuomen sanakirja* 3. S–Ö. 1979. Suomalaisen kirjallisuuden seura. WSOY.
70. *Näkökulmia elinikäiseen oppimiseen*. 1997. Opetusministeriö. Elinikäisen oppimisen komitean mietinnön (1997:14) liite.
71. OJALA, K. 2000. *Kestävän yhdyskunnan käsikirja*. KL-Kustannus Oy.
72. *Onks tietoo? Valtion informaatio-ohjaus kuntien hyvinvointitehtävissä*. 2006. Valtiovarainministeriö. Hallinnon kehittämisosasto. Tutkimukset ja selvitykset 3/2006. Saatavissa sähköisenä: www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20060308Hyvaein/100663.pdf
73. *Opas oppilaitosten ympäristösertifiointiin*. 2004. Hyvinkään-Riihimäen aikuiskoulutuskeskus, Opetusalan ammattijärjestä OAJ, Opetus-, kasvatusta ja koulutusalojen säätiö OKKA-säätiö. Saatavissa sähköisenä: vanha.koulujaymparisto.fi/sertifioinnin_opas.pdf
74. *Oppimisen ilo. Kansallinen elinikäisen oppimisen strategia*. 1997. Opetusministeriö. Komiteamietintö 1997:14.
75. ORR, D. 1992. *Ecological Literacy – Education and the Transition to a Postmodern World*. State University of New York Press.
76. PALMER, J.A. 1998. *Environmental Education in the 21st century. Theory, practice, progress and promise*. Routledge.
77. PALONIEMI, R. & KOSKINEN, S. 2005. *Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina*. Terra 117: 1.
78. PARTANEN-HERTELL, M., HARJU-AUTTI, P., KREFT-BURMAN, K. & PEMBERTON, D. 1999. *Raising environmental awareness in the Baltic Sea area*. Suomen ympäristö 327.
79. PARVIAINEN, J. 2003. Luonnon oppisalit. Teoksessa: Lovén, L., *Ympäristökasvatus. Environmental Education*. Seminaari Kolin kansallispuistossa 18.–19.4.2002. Metsäntutkimuskeskus.

- muslaitoksen tiedonantoja 887.
80. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet* 2004. Opetushallitus. Saatavissa sähköisenä: www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf
 81. PESONEN H-L., HÄMÄLÄINEN, K. & TEITTINEN O. 2001. *Yrityksen ympäristöjärjestelmän rakentaminen*. Talentum Media.
 82. *Pieni Opas Helsingin kaupungin ympäristöjohtamisesta*. Helsingin kaupungin ympäristökeskus 2010.
 83. PIKKARAINEN, E. 2004. *Merkityksen ongelma kasvatustieteessä. Lähtökohtia pedagogisen toiminnan perusrakenteen semioottiseen analyysiin*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Oulun yliopisto. Saatavissa sähköisenä: herkules.oulu.fi/isbn9514273214/isbn9514273214.pdf
 84. SALONEN, A. 2012. Sosiaalinen saneeraus – tie ekososiaaliseen sivistykseen. Teoksessa: Helne, T. & Silvasti, T. (toim.), *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Kelan tutkimusosasto.
 85. *Suomen kielen perussanakirja*. Kolmas osa. S-Ö. 1994. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55.
 86. SUUTARINEN, S. (toim.). 2006. *Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste*. PS-kustannus, Jyväskylä.
 87. TANI, S. 2008. Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen teoriataustaa. Teoksessa: Rohweder, L. & Virtanen, A. (toim.), *Kohti kestävää kehitystä. Pedagoginen lähestymistapa*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3. Saatavissa sähköisenä: www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm03.pdf?lang=fi
 88. TANI, S., CANTELL, H., KOSKINEN, S., NORDSTRÖM, H. & WOLFF, L-A. 2007. Kokonaisvaltaisuuden haaste – näkökulmia ympäristökasvatuksen kulttuuriseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. *Kasvatus* 3/2007.
 89. The Tbilisi Declaration. 1978. Connect. UNESCO-UNEP *Environmental Education Newsletter*. Vol. III, No. 1. January 1978.
 90. TÖRMÄ, S. 1996. *Kasvun mahdollisuus*. Acta universitatis Tamperensis, ser. A vol. 496.
 91. *UNECE Strategy for Education for Sustainable Development*. United Nations Economic and Social Council CEP/AC.13/2005/3/Rev.1.
 92. VIRTANEN, A. & ROHWEDER, L. 2008. Kestävä kehitys opetussuunnitelmassa. Teoksessa: Rohweder, L. & Virtanen, A. (toim.), *Kohti kestävää kehitystä*. Pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3. Ss. 44–52. Saatavissa sähköisenä: www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm03.pdf?lang=fi
 93. WAHLSTRÖM, R. 1997. Ympäristöherkkyys ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa: Käpylä, M. & Wahlström, R. (toim.), *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas* 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25.
 94. WILLAMO, R. 2005. *Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä*. Sisällön

- moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena*. Environmental Fennica 23. Saatavissa sähköisenä: urn.fi/URN:ISBN:952-10-2527-1
95. WOLFF, L.-A. 2004a. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Ss. 18–29.
 96. WOLFF, L.-A. 2004b. Tulevaisuuteen tähtäävä kasvatus. Teoksessa: Cantell, H. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Ss. 209–214.
 97. *Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin kestävän kehityksen korkean tason paneeli*. 2012. Sisukkaat ihmiset, kestävä maailma: valitsemisen arvoinen tulevaisuus. Yhdistyneet kansakunnat. Saatavissa sähköisenä: www.un.org/gsp/sites/default/files/attachments/GSP%20Report%20Finnish.pdf
 98. *Yhteinen tulevaisuutemme*. 1988. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Valtion painatuskeskus. Ulkoasiainministeriö, Ympäristöministeriö.
 99. *Ympäristö osaksi arkea. Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia 2010 –2016*. Varsinais-Suomen ELY-keskus. Saatavissa sähköisenä: www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/varsinaissuomenely/Ajankohtaista/Julkaisut/Documents/Erillisjulkaisut/Ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatusstrategi_web.pdf
 100. *Ympäristösanasto*. 1998. Ympäristöalan keskeiset käsitteet ja termit. Tekniikan Sanastokeskus ry.
 101. ÅBERG, L. 2000. *Viestinnän johtaminen*. Inforviestintä.
 102. ÅHLBERG, M. 2000. Opettajat parempaa tulevaisuutta rakentamassa. Teoksessa: Enkenberg, J., VÄISÄNEN P. & SAVOLAINEN, E. (toim.), *Opettajatiedon kipinöitä. Kirjoituksia pedagogiikasta*. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
 103. ÅHLBERG, M. 1998. Education for sustainability, Good Environment and Good Life. Teoksessa: Åhlberg, M. & Filho, W. (toim.), *Environmental Education for Sustainability: Good Environment, Good Life*.

Verkkolähteet

104. Consumer education*
105. Degrowth. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Degrowth
106. Degrowth? www.degrowth.fi/p/esittely.html
107. Downshifting. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Downshifting
108. Ecological literacy. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/Ecological_literacy
109. Eco-Schools. www.eco-schools.org/
110. Ekosysteemipalvelut. Suomen luonnonsuojeluliitto. www.sll.fi/mita-me-teemme/ekosysteemipalvelut
111. Ekosysteemipalvelut. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Ekosysteemipalvelut
112. Ekotukitoiminta. www.eco-support.net
113. Elinikäinen oppiminen*

114. Globaalikasvatus.fi www.gloaalikasvatus.fi/
115. Globaalikasvatus. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Gloaalikasvatus
116. Halme, M. 2004. Ujo ympäristöviestintä. Hukattu kilpailuetu? www.wwf.fi/wwf/www/uploads/pdf/MinnaHalmeGOsem04.pdf
117. Harju, A. 2004. Vaikuttaminen. [www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/ osallistuminen_ja_vai_kuttaminen/vaikuttaminen/](http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/osallistuminen_ja_vai_kuttaminen/vaikuttaminen/)
118. Hyvän ympäristökasvatuksen avaintekijöitä*
119. Kansalaisvaikuttaminen. www.kansanvalta.fi/Etusivu/Kansalaisvaikuttaminen
120. Kansalaisyhteiskunta. www.otakantaa.fi/fi-FI/Tietopankki/Osallistuva_demokratia/Kansalaisyhteiskunta%2826301%29
121. Kasvatus ja kasvatustieteet*
122. Kestävä kulutus säästää luonnonvaroja. www.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/eko-ostaja/kesta-va-kulutus/
123. Koulutuspolitiikan linjauksia*
124. Koulutuspolitiikka*
125. Kulttuuriympäristö. www.joy2010.fi/kulttuuriymparisto/kasitteita/kulttuuriymparisto
126. Kulttuuriympäristökasvatus. www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=231160
127. Laukkanen, T. 2005. Ympäristötietous. Ympäristösanasto*
128. Luonto- ja ympäristökoulut palveluksessasi. www.luontokoulut.fi/
129. Luonto-opastus*
130. Maailmankatsomus. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Maailmankatsomus
131. Maailmankuva. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Maailmankuva
132. Mikä on ympäristöjärjestelmä?*
133. Mitä yhteisöllisyys on? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/yhteisollisyys
134. Nationellt centrum för utomhuspedagogik. www.liu.se/ikk/ncu?l=sv
135. Opetustoimen ympäristökäsikirja. 2006. Jyväskylän kaupungin ympäristöhallintajärjestelmä. Jyväskylän kaupunki*
136. Oppilaitosten ympäristösertifiointi. www.koulujaymparisto.fi
137. Oppiminen/Osaaminen – näkökulmana aikuisväestö ja taidemuseo*
138. Oppimis- ja ohjauskäsityksiä. Itä-Suomen yliopisto, Koulutus ja kehittämispalvelu Aducate. www.aducate.fi/oppimis-ja-ohjauskasityksia#kokemuksellinen
139. Salonen A. 2012. Ekososiaalinen sivistys – mitä se on? artosalonen.blogspot.fi/2012/10/ekososiaalinen-sivistys-mita-se-on.html
140. SFS. www.sfs.fi/
141. Seikkailukasvatusverkosto. www.seikkailukasvatus.fi
142. Sosiologian peruskurssi. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Avoin yliopisto. www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiologia/luku2.html#el%C3%A4m%C3%A4ntapa
143. Suomen koulutusjärjestelmä*

144. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura. www.kulttuuriperintokasvatus.fi
 145. Suomen ympäristöopisto Sykli. www.sykli.fi
 146. Vihreä lippu. www.vihrealippu.fi
 147. Yhteiskuntavastuu. Wikipedia. fi.wikipedia.org/wiki/Yhteiskuntavastuu
 148. Ympäristöjohtaminen. www.ymparisto.fi/default.asp?node=26628&lan=FI
 149. Ympäristöjärjestelmät ja johtaminen. www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=265702&lan=FI
 150. Ympäristökasvattaja. ammattinetti.fi/ammattit/detail/18/1/212_ammatti
 151. Ympäristökasvatus. www.hel.fi/hki/Ymk/fi/Ymp_rist_kasvatus
 152. Ympäristökasvatus- ja viestintätutkimuksen toimintastrategia 6.3.2002*
 153. Ympäristöpolitiikka. www.travelcon.fi/ymparistotietous.php?osa=politiikka
 154. Ympäristötietoisuus*
 155. Ympäristövalistus ja -tiedotus*
 156. Ympäristöviestintä. Ympäristöjohtamisen sanasto. lipas.uwasa.fi/termino/WasaTerm/ymparistojohdaminen/ymparistoviestint.html
- *) Alkuperäinen verkkolähde ei ole enää saatavissa. Tarkemmat tiedot lähteestä julkaisussa Heinonen, T. & Luomi, A. (toim.). 2008. Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. Saatavissa sähköisenä: www.kierratyskeskus.fi/files/97/kasiteraportti_tiivis.pdf

Asiantuntijälhteet

157. ALASENTIE, AINO. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura
158. HOUTSONEN, LEA. Opetushallitus
159. LAINE, MARJA. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura
160. LÄMSÄ, HANNA. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura
161. MARKKULA, TEEA. Vantaan kaupunki
162. PILKE, ELINA. Metsähallitus
163. REKOLA, SANNA. Kepa ry

Myös hankkeen ohjausryhmän jäsenet ja lukuisat muut asiantuntijat ovat osallistuneet määritelmien työstämiseen hankkeiden kyselyissä, työpajoissa ja työryhmissä.

Hankkeen ohjausryhmä

HOUTSONEN, LEA. Opetushallitus
 KUIKKA, PIRITA. Helsingin kaupungin ympäristökeskus
 KETTUNEN, ANNA. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry
 KOKKONEN, ANNUKKA. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy
 LAINE, MARJA. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry

MYKRÄ, NIINA. Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
NIIPALA, MIKKO. Suomen nuorisokeskukset ry (31.12.2012 saakka)
TUULINEN, TANJA. Keski-Suomen ELY-keskus

Erityisasiantuntija:

KIISKINEN, ANNA-LIISA. Keski-Suomen ELY-keskus

Käytännöt

Johdanto

1. Tbilisi Declaration. 1977. <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>
2. Agenda 21. United Nations Conference on Environment & Development
Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
3. The Future We Want. Resolution adopted by the General Assembly. United Nations. <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html>
4. Renewed EU sustainable development strategy. Council of the European Union. Brussels, 9 June 2006. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10117.en06.pdf>
5. Kestävä kehitys – Pohjolan uusi suunta. Tarkistettu strategia tavoitteineen ja painopistealueineen vuosiksi 2009–2012. <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-728>
6. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa. Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_9_tr06.pdf

Varhaiskasvatus

1. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 22.6.2011. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>
2. Kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014. Kestävän kehityksen toimikunnan
koulutusjaosto 15.3.2006. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48169&lan=sv>
3. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2005. Oppaita 56. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
4. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. 2002:9. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/var>

hais2/kasvatus.pdf

5. Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma. Opetuslautakunta 18.12.2012

http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawww-structure/84881_www_Vantaan_varhaiskasvatussuunnitelma.pdf

Opetus, koulutus ja kulttuurityö

1. Agenda 21. United Nations Conference on Environment & Development

Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

2. Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014. Kestävän kehityksen toimikunnan

koulutusjaosto15.3.2006. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48169&lan=sv>

3. The Future We Want. Resolution adopted by the General Assembly. United Nations. <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html>

4. Kestävä kehitys – Pohjolan uusi suunta. Tarkistettu strategia tavoitteineen ja painopistealueineen vuosiksi 2009–2012. <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-728>

5. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

6. OPS 2016. Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen. <http://www.oph.fi/ops2016>

7. Kansallisten kestävää kehitystä edistävien kasvatuksen ja koulutuksen strategioiden toimeenpanon arviointi. Gaia Consulting Oy. 11.10.2012.

8. LYKE-verkosto. <http://www.luontokoulu.fi/lyke.php>

9. Opetussuunnitelmat. <http://www.hel.fi/hki/opev/fi/Peruskoulu/Opetussuunnitelmat>

10. Perusopetus. <http://www.hameenkyro.fi/palvelut/kasvatus-ja-opetus/perusopetus/>

11. Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>

12. Tani, S., Cantell, H., Koskinen, S., Nordström, H. & Wolff, L.-A. 2007. Kokonaisvaltaisuuden haaste – näkökulmia ympäristökasvatuksen kulttuuriseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Kasvatus 38 (3), 199–211.

Alueet ja kunnat

1. Agenda 21. United Nations Conference on Environment & Development

Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

2. The Future We Want. Resolution adopted by the General Assembly. United Nations. <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html>
3. Laki alueiden kehittämisestä 29.12.2009/1651. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091651>
4. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alueiden kehittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 146/2009. <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+146/2009&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>
5. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>
6. Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014. 2006. Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto. Suomen kestävän kehityksen toimikunta. www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48169&lan=sv
7. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa. Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_9_tr06.pdf?lang=fi
8. Vähemmästä enemmän ja paremmin. Kestävän koulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi 2005. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=36844>
9. Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista 20.11.2009/897 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090897>
10. Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2010–2013. <http://ymparisto.lounaispaikka.fi/fi/ymparistoohjelma/>
11. Ympäristö osaksi arkea. Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia 2010 –2016. Varsinais-Suomen ELY-keskus. www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/varsinaissuomenely/Ajankohtaista/Julkaisut/Documents/Erillisjulkaisut/Ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatusstrategi_web.pdf
12. Lähellä. <http://lahella-tapahtuma.blogspot.fi/>
13. Kuntalaki 17.3.1995/365. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>
14. Turun kaupunki. Ilmasto- ja ympäristöohjelma 2009–2013. Kaupunginvaltuusto 26.10.2009 §239. <http://www.turku.fi/Public/default.aspx?contentId=150752>
15. Ekotukitoiminta. <http://www.eco-support.net/>

Valokuvat

Kannen kuva: JOANNA NIKODIN

s.62–63: HANNIINA MANNER

s.76–77: HANNIINA MANNER

s. 78–79: KIRSI SUOMALAINEN

s. 102–103: JOANNA NIKODIN

Yhteinen

Käsitys

Kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen sanasto ja käytännöt

Lähes sata kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen käsitettä määriteltiin

Kuvauksia ja hyviä käytäntöjä
kestävän kehityksen kasvatuksen
ja koulutuksen tavoitteiden siirtymisestä
käytännön toimintaan

Tartu työkalupakkiin
ja valitse omaan työhösi
sopivat välineet!

www.yhteinenkasitys.fi

ISBN 978-952-272-519-6